

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Bc. Veronika Syrovátková

Sociálně-prostorová struktura města Mostu

Socio-spatial structure of the town Most

Diplomová práce

Praha 2015

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Roman Matoušek, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 26. 6. 2015

.....

podpis

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu práce RNDr. Romanu Matouškovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady při tvorbě magisterské práce.

Sociálně-prostorová struktura města Mostu

Abstrakt

Cílem této práce je zanalyzovat vývoj sociálně-prostorové struktury města Mostu v období 1991-2011, z pohledu sociální ekologie. Konkrétně jde o snahu vytvořit lokální typologii města, tedy vymezit podobná území na základě socioekonomických znaků obyvatelstva a zachytit transformační procesy stojící za těmito změnami.

Vývoj prostorového rozmístění obyvatelstva je analyzován v duchu faktorové ekologie. Práce tedy využívá vícerozměrných statistických metod, a to faktorové analýzy (analýzy hlavních komponent), neboť předmětem zájmu je zjistit, jaké faktory jsou rozhodující pro vnitřní diferenciaci města a jak významnou mají váhu, následně pak využití analýzy shlukové. Využita jsou data za základní sídelní jednotky ze statistik Sčítání lidu, domů a bytů za roky 1991, 2001 a 2011.

Klíčová slova: sociální ekologie, faktorová ekologie, sociálně-prostorová struktura, transformační procesy, Most, post-socialistické průmyslové město

Socio-spatial structure of the town Most

Abstract

The purpose of this diploma thesis is to analyze social-spatial structure of the town Most from the point of view of human ecology. The period under consideration is from 1991 to 2011. There is attempt to define local typology of the city, i.e. areas with similarities in the socioeconomic characteristic, its changes and also describe a transformation processes behind it.

Trends in spatial differentiation of people are analyzed according to factor ecology. It means that there are used methods of multidimensional statistics like factor analysis and cluster analysis, because of defining the type and strength of certain factors which are specific to the urban areas.

Key words: human ecology, factor ecology, social-spatial structure, transformation processes, Most, post-socialistic industrial city

OBSAH

SEZNAM TABULEK	7
SEZNAM OBRÁZKŮ, MAP A GRAFŮ	8
PŘÍLOHY	9
SEZNAM ZKRATEK	10
1 Úvod	12
2 Přístupy ke studiu města	14
2.1 Sociální ekologie	14
2.2 Sociálně-prostorová struktura a její proměny	17
2.3 Transformační procesy	18
2.4 Proměny post-socialistických průmyslových měst.....	19
3 Socioekonomická analýza města z pohledu faktorové ekologie	22
3.1 Most, město na zelené louce	22
3.2 Rom vs. Cikán.....	25
3.3 Faktorová analýza dat.....	28
3.3.1 1991	29
3.3.2 2001	34
3.3.3 2011	38
3.4 Shluková analýza dat	42
3.4.1 1991	43
3.4.2 2001	45
3.4.3 2011	47
3.5 Souhrn výsledků.....	49
4 Případové studie	51
4.1 Podžatecká.....	51
4.1.1 Vývoj čtvrti	51

4.1.2	"Stovky"	57
4.1.3	Změna sociální struktury 1991 – 2011	60
4.1.4	Závěr.....	63
4.2	Liščí vrch	64
4.2.1	Sedmistovky	64
4.2.2	Segregace?	66
4.2.3	Strukturální změny 1991 - 2011	69
4.2.4	Závěr.....	72
5	Závěr	73
6	Seznam literatury	75
6.1	Další zdroje	79
PŘÍLOHY		82

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Rotovaná komponentní matice 1991	30
Tabulka 2 Rotovaná komponentní matice 2001	34
Tabulka 3 Rotovaná komponentní matice 2011	38
Tabulka 4 Stav obydlenosti bytů ve sledovaném území za rok 1991.....	53
Tabulka 5 Věkové skupiny ve sledovaném území (v %; absolutní počet vyjádřen v závorce)	60
Tabulka 6 Vývoj vzdělanostní úrovně obyvatel ve věku 15 let a výše.....	61
Tabulka 7 Míra nezaměstnanosti.....	62
Tabulka 8 Statistiky aktivit Městské policie Most ve sledované lokalitě.....	68
Tabulka 9 Věkové skupiny ve sledovaném území (v %; absolutní počet vyjádřen v závorce)	69
Tabulka 10 Míra nezaměstnanosti.....	70
Tabulka 11 Míry dlouhodobé nezaměstnanosti (k 30. 6. 2012)	71
Tabulka 12 Podíl vzdělanostních skupin na obyvatelstvu starší 15 let (%).....	71

SEZNAM OBRÁZKŮ, MAP A GRAFŮ

Obr. 1 Vývoj počtu obyvatel města Most.....	22
Obr. 2 Postup výstavby nového Mostu	23
Obr. 3 Východní polovina města tvořená převážně sídlištními komplexy	24
Obr. 4 Západní část města, v němž převažuje zástavba cihlová	25
Obr. 5 Základní sídelní jednotky městské části Most II.....	29
Obr. 6 Faktor vzdělanostně-ekonomický	31
Obr. 7 Faktor rodinný	32
Obr. 8 Faktor sociálně slabých.....	35
Obr. 9 Faktor zaměstnaných.....	36
Obr. 10 Faktor vzdělanostně-ekonomický	39
Obr. 11 Faktor koncentrace obyvatelstva	41
Obr. 12 Typy územních jednotek vymezených v rámci shlukové analýzy 1991	43
Obr. 13 Typy územních jednotek vymezených v rámci shlukové analýzy 2001	45
Obr. 14 Typy územních jednotek vymezených v rámci shlukové analýzy 2011	47
Obr. 15 Lokace čtvrti Podžatecká v kontextu města	52
Obr. 16 Ulice Vladislava Vančury, vlastní foto.....	53
Obr. 17 Ulice Chomutovská, vlastní foto	54
Obr. 18 Neobydlený bytový dům v ulici Josefa Lady, začátek 90. let.....	54
Obr. 19 Ulice Josefa Lady, vlastní foto.....	55
Obr. 20 Ulice Josefa Seiferta, vlastní foto	55
Obr. 21 Rekonstruovaný dům v ulici Mikoláše Alše, vlastní foto	56
Obr. 22 Sociálně vyloučená lokalita „Stovky“ v kontextu čtvrti Podžatecká, včetně vyznačení bloku 14 (modře) a 60 (zeleně).....	57
Obr. 23 "Stovky", vlastní foto	59
Obr. 24 Rekonstruovaný vnitroblok lokality Stovky, vlastní foto	59
Obr. 25 Vymezení urbanistického obvodu Liščí vrch v kontextu města (červeně).....	64
Obr. 26 Sedmistovky, vlastní foto	65
Obr. 27 Cenová mapa ZSJ Liščí vrch (vyznačeno červeně); lokalita výstavby nových rodinných domů (černě) a lokalita Sedmistovek (černě dvojité).....	65
Obr. 28 Bloky 713, 712, 710 (zleva doprava), vlastní foto.....	66
Obr. 29 Blok 714, vlastní foto	67
Obr. 30 Blok 723, vlastní foto	67

PŘÍLOHY

Příloha 1 Seznam vstupních proměnných, faktorová analýza, 1991	82
Příloha 2 Seznam vstupních proměnných, faktorová analýza, 2001	83
Příloha 3 Seznam vstupních proměnných, faktorová analýza, 2011	84

SEZNAM ZKRATEK

BD - bytové domy

ČSÚ - Český statistický úřad

EA - Ekonomicky aktivní

IPRM DEMOS - Integrovaný plán rozvoje města Mostu "Deprivované mostecké zóny a občanské soužití"

IPRM - Integrovaný plán rozvoje města

IPRM Most - Integrovaný plán rozvoje města Mostu - Sídliště Liščí vrch a Výsluní

RD - rodinné domy

SLDB - Sčítání lidu, domů a bytů

ÚP - Úřad práce

ZSJ - Základní sídelní jednotka/y

"Morpork vypadal jako dvojče dehtové jámy. Nebylo mnoho věcí, které by mohly z Morporku udělat horší místo, než jakým už byl. Tak například přímý zásah meteorem by se dal z určitého hlediska posuzovat jako zušlechtění místní krajiny."

Terry Pratchett. Pyramidy. Úžasná zeměplocha. 1995, s. 9.

1 Úvod

Výzkumné práce, hodnotící prostorovou strukturu obyvatelstva na území České republiky, zaměřují se povětšinou na krajskou a okresní úroveň. Na řádovostně nižších úrovních (mikroregionální a lokální) je těchto prací o poznání méně (Macešková et al., 2009). Z těch, které jsou, zmiňme například projekt *Segregace v České republice* z roku 2007, kde byla statistickou analýzou zpracována data za základní sídelní jednotky (ZSJ) ze Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) 1991 a 2001. Výsledkem jsou nicméně mapy celého území České republiky, zobrazující územní rozmístění vybraných charakteristik obyvatelstva.

Cílem této práce je vypracovat lokální typologii Mostu (respektive místní části Most II), tedy vymezit podobná území na základě socioekonomických znaků obyvatelstva a zachytit změny v této socioprostorové struktuře města, započaté revolučním rokem 1989. Z vzešlých výsledků budou následně vybrány dvě lokality měnící se pod vlivem transformačních procesů, jež budou podrobněji popsány v jednotlivých případových studiích.

Často je na Most upírán zrak pouze v důsledku jeho špatné image - Chanov, nezaměstnanost, "paneláky", specifická historie - nic konkrétnějšího už o něm ale nevíme. A přesto v něm dochází k restrukturalizaci stejně tak, jako v jiných post-socialistických průmyslových městech, z nichž se většina, v důsledku rozbití státem řízené ekonomiky, potýká s ekonomickým a průmyslovým poklesem (v lepším případě stagnací). Dále s nárůstem nezaměstnanosti, poklesem populace, demografickou změnou a klesající atraktivitou (Kress 2008, cit. v Pusch 2013). Práce tedy zapadá do širšího proudu literatury zabývající se změnou struktury průmyslových měst.

Vývoj prostorového rozmístění obyvatelstva bude analyzován v duchu faktorové ekologie¹, k čemuž poslouží data za ZSJ místní části Most II ze statistik SLDB za rok 1991,

¹ A to i přes jistá omezení, která s sebou faktorová ekologie nese a jichž si je autor vědom: závislost výsledků na parametrech autorem nastavených, tj. volba územní jednotky, výběr vstupních proměnných, typ faktorové analýzy; jde o popisnou analýzu, tudíž nelze identifikovat samotné procesy vedoucí k prostorové různorodosti; metody nevedou vždy k vymezení soudržných oblastí (Mulíček, 2005).

2001 a 2011. Využito bude vícerozměrných statistických metod, a to faktorové analýzy (analýzy hlavních komponent), kde vstupními proměnnými jsou socioekonomické ukazatele (míra ekonomické aktivity, podíl předproduktivních, podíl poproduktivních, podíl obyvatel s ukončeným vzděláním minimálně úplným středním, bytové domácnosti vlastníci alespoň jeden automobil, podíl zaměstnavatelů atd. viz Příloha 1, Příloha 2, Příloha 3). Předmětem zájmu je zjistit, jaké faktory jsou rozhodující pro vnitřní diferenciaci města a jak významnou mají váhu. Následně bude užita analýza shluková, kde vstupní proměnné tvoří faktorová skóre. Užití statistické metody jsou v práci vysvětleny tam, kde byly dříve použity. Pro zpracování je využit statistický software SPSS a následně pro výstupy, jimiž jsou za každý rok kartogramy, užít mapový software ArcMap.

Co se metodiky případových studií týče, vychází vždy popis procesů a změn fyzického prostředí z kvalitativní analýzy, kdežto vývoj sociální struktury místa byl sledován především na statistických datech. Údaje o cenách bytu byly zjištěny prostřednictvím průzkumu internetových realitních inzerátů a cenových map.

Práce je rozdělena na tři části. V první (Kapitola 2) je tradičně představen teoretický rámec celé práce, kdy v této je pojednáno o sociální ekologii, jejích podobách a kritice, dále o sociálně-prostorové struktuře a samozřejmě transformačních procesech, které s prací přímo souvisejí (revitalizace a segregace). Doplněn je zde také širší kontext vývoje post-socialistických průmyslových měst.

Druhou část (Kapitola 3) tvoří převážně samotná socioekonomická analýza, a také jsou zde popsány užití metody víceúrovňové statistické analýzy - faktorová a shluková analýza. Kapitola je dále doplněna o popis města a také je zde vysvětlen a zdůvodněn přístup, jenž autora vede k používání termínu Cikán, a to nikoliv z důvodu "hospodského", nýbrž ho považuje za původní etnonymum dané etnické skupiny.

Třetí část (Kapitola 4) je pak tvořena dvěma případovými studiemi. První je příkladem lokality, která od roku 1991 prošla pozitivní transformační proměnou. Jedná se o lokalitu cihlové zástavby. Druhou pak tvoří lokalita sídlištního panelového komplexu, kde naopak postupem let dochází k mírné degradaci.

2 Přístupy ke studiu města

2.1 Sociální ekologie

Klasické paradigma sociální ekologie, formulované kolem roku 1915 R. E. Parkem, představovalo pokus využít pojmosloví z biologie jako metafor pro město (nika, adaptace, akulturace ...). Na město se tedy pohlíželo jako na ekologický systém. Proto také *human ecology*, neboli ekologie města (Musil 1991). Východiskem pro tento přístup byl darwinismus, malthusiánství a humánní geografie. Sociální darwinismus - jehož průkopníkem byl H. Spencer - je snaha vysvětlit společnost na základě Darwinových teorií o evoluci, tedy aplikovat jeho myšlenky na fungování společnosti.

R. E. Park ve svém článku *Human Ecology* (1936) píše, že lidská společnost je organizována na dvou úrovních – biotické a kulturní. Biotická stojí na principu neomezené soutěže mezi rostlinami a živočichy. Na kulturním levelu je soutěž omezena konvencemi (obecnými zásadami), konsensem (vzájemným souhlasem) a zákonem. Soutěž mezi lidmi tak není soubojem na život a na smrt, ale regulovaným bojem o postavení a živobytí, jak dodává L. Wirth (1945, s. 484). Tyto dvě úrovně jsou tedy zcela odlišné, přesto však na sobě závislé. Přesněji řečeno kulturní level dohlíží na biotický. Lidská společnost pak spíše než ekologický pořádek, představuje ekonomický, politický a morální řád. *Human ecology* je tedy dle Parka přístup pokoušející se objasnit procesy, kterými se biotická a kulturní úroveň udržuje v rovnováze a procesy, kterými rovnováhu znovu dosahuje v případě, že je narušena (Park 1936, s. 13-15).

Zástupci Chicagské školy byli ostře kritizováni za to, že to, co popisují, není typické, ale jedná se o specifický přechodný stav 19/20. století. Sýkora (1993a) má nicméně pravdu, když píše, že modely Chicagské školy jsou kritizovány za omezenou platnost neoprávněně, neboť sociální ekologie popisovala proces změn sídelní struktury ve specifickém období - příliv imigrantů a rychlý růst měst na východě USA. Prvním modelem, vyjadřujícím prohlubování sociální komplexity, byl Burgessův model koncentrických zón, v němž tento sociolog hovoří o metafoře vodní hladiny a kruhů na ní, jenž způsobuje hozený kámen. Ve městě je zdrojem těchto impulsů narušujících rovnováhu rozšiřující se CBD (*Central Business District*), tedy jádro obchodního, sociálního a kulturního života města. Na tento navázaly další modely, jako Hoytův sektorový, který předpokládá vliv

dopravy a fungování jisté historické setrvačnosti ve struktuře města a dále Harris-Ullmanův model mnoha jader, jenž pracuje s lokálními vlivy a díky čemuž je asi nejbližší realitě. Současné vlivy ve vývoji města pak ještě zohlednil sociolog Michael J. White, když modifikoval model Burgessův. (Sýkora, 1993a; Toušek et al., 2008)

Po značné kritice - kvůli přílišnému naturalistickému pojetí - došlo ke zformování tří přístupů ke studiu socioprostorové struktury měst. Prvním z nich je přístup sociokulturní, jehož představitelem je W. Firey (1945) a který zdůrazňuje vliv kulturních faktorů, tradice a prestiže. Snaží se popsat jisté ekologické procesy, které nemohou být vysvětleny pouze ekonomickou analýzou. Význam míst spočívá v tom, že jsou symbolem určitých kulturních hodnot spojených právě s tím daným místem (*spatial area*). A aktivity zde probíhající nemají pouze aspekt ekonomický, ale i sentimentální.

Oproti tomu neo-ortodoxní přístup hájí návrat k tradiční biologicky orientované ekologii a kulturu jako základní a výkladový pojem odmítá.

Posledním přístupem je přístup analytický, kam řadíme analýzu sociálních oblastí³ a na ni navazující faktorovou ekologii, z níž tato práce vychází. Faktorová ekologie je schopna vysvětlit ta uspořádání socio-prostorových vzorců města, jež nemohla být objasněna pomocí klasických modelů (Mulíček 2005; Vystoupil, Weclawowicz 1987). Jak již název napovídá, spočívá přístup faktorové ekologie v aplikaci faktorové analýzy - metody vícerozměrné analýzy. Představitelem analytického směru je mimo jiné i výše zmíněný M. J. White.

Jiří Musil (1991) se ve svém článku *Nové vymezení sociální ekologie* snažil o rehabilitaci sociální ekologie tím, že přeformuloval její dosavadní teoretická stanoviska. Dle něj se má stát nástrojem, který slouží poznání procesů vytváření sociálně-prostorové organizace, struktury lidských sídel a sídelních systémů.

Poukazuje na to, že pokrok v sociální ekologii je podmíněn reflektováním soudobých sociologických teorií strukturace a metod víceúrovňové analýzy. Smyslem poselství teorie strukturace je dle něj posun základní perspektivy sociální ekologie a v důsledku tohoto

³ Což je "koncept propojující vnější vlivy (vývoj průmyslové společnosti a jejího životního stylu) s konkrétními prostorovými vyjádřeními v socioprostorové struktuře města." (Mulíček, 2005, s. 61)

posunu také změny metod. Tím míní, že na jakoukoliv socioprostorovou jednotku je nutno pohlížet v duchu duality struktury, tedy současně jako na produkt lidských aktivit i jako na jejich rámec. "Metodicky to znamená ve stejné míře se věnovat jak morfologickým produktům lidských činností, tak i vlastním procesům, jednáním i aktérům, které vedou k vytváření ekologických struktur" (1991, s. 78). Víceúrovňová analýza pak pracuje s individuálními aktéry, kontexty a jednáními. Neupřednostňuje (tak jako do té doby) při vysvětlování vzniku a změn struktury měst makropřístup či neodděluje od sebe mikro a makro úroveň společnosti (aktéři, struktury, jednání). Kontexty (ekologické struktury) se totiž nevytvářejí ničím jiným než osobami, jednáním, produkty vzešlými z těchto jednání (které poté znovu působí na jednání aktérů) a nelze opomenout vliv přirozených prostorových podmínek. Je zde řeč tedy o jakémsi cyklu jednání, v němž centrální roli hrají záměry, hodnocení a očekávání aktérů (1991, s. 77-79).

Musil se odvolává na Parka, který tvrdil, že statistická analýza strukturálních aspektů města je vhodným sociologickým instrumentem, ale zapomenout nesmíme také na to, jaké procesy stojí za touto analýzou a vytvářejí tak socioprostorovou strukturu měst (1991, s. 83). Oživení této stránky parkovské tradice by dle Musila sociální ekologii obohatilo. Projevit by se to následně mělo takto: (1) větší důraz na studium ekologických procesů, neboť to jsou procesy vedoucí k optimalizaci polohy; (2) analýza sídelních preferencí různých sociálních subjektů a rozbor jejich příčin; (3) studium pravidel regulující aktivitu subjektů a spojených se strukturou společnosti (tj. s jejich ekonomickými institucemi, se zákonem, s plánováním, s kulturními vzorci a morálními hodnotami); (4) vypracování typologie sociálních subjektů (ti co optimalizují a ti co regulují); (5) studium procesů optimalizace polohy (úsilí aktérů přesunout se tam, kde jim to přinese užitek v širším sociálním slova smyslu) závisující na institucionálním rámci a fungující na principu soutěže, smlouvání a kooperace.

Nedostatky sociální ekologie spočívají v jejím nereflektování vnitřní diferenciaci společnosti, společenských vztahů a institucionálních faktorů. Na město je pohlíženo jako na "spontánně a přirozeně se vyvíjející celek neustále směřující k dosažení rovnováhy" a sociální různorodost je hodnocena jako "přirozený výsledek vývoje" (Sýkora 1993a). Z politického hlediska, tak ospravedlňuje nastalou situaci jako přirozenou.

Autor si je vědom sociálních nerovností, a to obzvláště v případě Mostecka, které je známo díky lokalitě Chanov. Cílem této práce je nicméně zachycení vývoje města, zhodnocení proměn v socioprostorové struktuře a nikoli mapování sociálních nerovností a problémů pod vlivem kapitálu, politiky a dalších mechanismů. Touto problematikou se zabývá dostatečné množství prací, širší pozornost městu však doposud věnována nebyla. Právě proto je využit přístup sociální ekologie.

2.2 Sociálně-prostorová struktura a její proměny

Vlivem vládou řízené transformace po roce 1989 došlo k vytvoření podmínek pro spontánní utváření kapitalistické společnosti. Nastalé změny v politické, ekonomické a sociální sféře tak vedly k působení nových jevů a procesů, jež pozměnily strukturu obyvatelstva. Obyvatelstva, v důsledku socialistické nivelizace, doposud vcelku homogenního. Tato sociální stratifikace se odrazila v různorodější ekonomické a sociálně-prostorové organizaci společnosti (Sýkora 2007b; Macešková et al. 2009).

Skladba a uspořádání sociální struktury se mění působením vnějších okolností. Ekonomické změny projevující se narůstajícími rozdíly v příjmech domácností a rozdílné životní podmínky v různých územních typech, jako je např. dostupnost služeb, ekonomické příležitosti, fyzické prostředí, ovlivňují kvalitu života obyvatel (Macešková et al. 2009, s. 4; Sýkora 2007b). Toto se pak promítá do struktury prostorové a dochází ke vzniku tzv. přirozených oblastí (*natural areas*), což jsou geografické jednotky vymezované na základě fyzické individuality (typ a hustota zástavby, charakteristika využití půdy, poloha v rámci města), které jsou popisovány za pomoci vybraných ekonomických, sociálních a kulturních ukazatelů vztažených k populaci (Mulíček 2005, s. 60). Neboli slovy Jiřího Musila (1967, cit. v Sýkora 1993a, s. 65): sociálně stejnorodé části města, tvořené "skupinou bloků nebo domů, jejichž obyvatelé mají podobné sociální a kulturní znaky a liší se od ostatních obyvatel sousedních bloků." Přívlastek *přirozený* zde pak znamená, že tato seskupení vznikla bez záměru a plánu.

Některé oblasti - zejména ty s rizikovou charakteristikou prostředí, kde dochází ke koncentraci znevýhodněných osob a skupin - mohou vyústit do extrémních stavů, tj. ke vzniku sociálně vyloučených lokalit. Sociální exkluzí pak dle L. Touška (2007, s. 4) rozumíme „proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěsňovány na okraj společnosti

a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti“. Příčiny exkluze jsou dle něj buď vnější (výsledek společenských podmínek, tedy příčiny strukturální – trh práce a jeho charakter, bytová politika, sociální politika, rasismus a diskriminace) nebo vnitřní (důsledek jednání lidí, jichž se sociální vyloučení týká, tedy příčiny individuální – dlouhodobá nezaměstnanost, neschopnost hospodařit a dostát svým finančním závazkům, orientace na okamžité uspokojení svých potřeb vyplývající z dlouhodobé frustrace, apatie a nulová motivace k řešení vlastních problémů).

2.3 Transformační procesy

Postsocialistické transformační procesy můžeme dělit na systémové a spontánní. Vládou řízené systémové transformace, které tvořily pilíř ekonomické reformy, měly za cíl zavedení základních pravidel tržního prostředí, přerozdělení majetku státu mezi velké množství soukromých aktérů a otevření domácího prostředí vlivům globální ekonomiky. Řeč je o liberalizaci cen a zahraničního obchodu, malé a velké privatizaci, restituci apod. (Sýkora 1996, 2007)

V nově ustaveném prostředí trhu a politické plurality poté přicházejí na řadu procesy měnící fyzickou, funkční či sociální strukturu měst. Tyto aktivity už vycházejí ze strany individuálních aktérů, tj. jednotlivců, domácností, firem či například místních úřadů. Jedná se o druhý případ, o transformaci spontánní. Na mysli pak máme procesy jako: revitalizace, gentrifikace, ghettoizace, suburbanizace, segregace/separace, komercializace atd. (Sýkora 1996, 2001).

Mezi procesy utvářející podobu města Mostu patří *segregace*. Tento proces je prostorovým vyjádřením sociální nerovnosti a zpravidla se týká jen některých sociálních skupin (odlišných z hlediska např. etnika, rasy, věku, pohlaví či ekonomického postavení) a některých částí sídel. Na druhou stranu se jedná o přirozený projev městského života. Překročí-li se však míra únosného stupně marginalizace, může docházet k narušování sociální soudržnosti a můžou se také objevit vážné překážky ekonomického růstu pro samotné obce, regiony a také pro stát jako celek (Burjanek 1997; Sýkora 2010).

Vyvolané obtíže "mohou přerůst v závažný celospolečenský problém, jehož řešení si vyžaduje velké úsilí a finanční prostředky" (Macešková et al. 2009, s. 5).

Zapotřebí je rozlišovat mezi dobrovolným (chtěným) a nedobrovolným (vynuceným) prostorovým oddělením obyvatelstva. Tedy rozlišovat mezi segregací a separací, neboť v druhém případě dochází k úmyslnému prostorovému vyčleňování mimo sídlištní komplexy na základě preferencí a aktivit obyvatelstva s vyšším sociálním statusem (viz Sýkora 2010; Temelová, Sýkora 2005).

Druhým transformačním procesem je revitalizace, neboli oživení urbanizovaných prostorů měst. Sýkora (1993b) mluví o třech formách revitalizačních procesů: (1) gentrifikace, (2) incumbent upgrading a (3) urban renewal (= přestavba).

Gentrifikace je proces, při kterém dochází k rehabilitaci obytného prostředí (často znehodnoceného domovního a bytového fondu) některých čtvrtí, čímž jednak dochází k podstatnému finančnímu zhodnocení těchto budov a za druhé k invazi obyvatelstva se středními a vyššími příjmy do takto obnovených čtvrtí. Původní obyvatelstvo, většinou nižšího sociálního statusu, je vytlačováno pryč. K gentrifikace také dochází v lokalitách s historicky či architektonicky atraktivním domovním fondem. Nese s sebou transformaci vztahů nájemních na vztahy vlastnické, dále obvykle zasahuje velmi malá území, z nichž se šíří do okolí a proces je také vždy doprovázen zvýšením nájmů, cen bytů a domů.

Druhou formou revitalizace je *incumbent upgrading*, kdy dochází k rehabilitaci domovního fondu, nicméně nedochází zde k výměně obyvatelstva. V takovýchto čtvrtích totiž žije stabilní obyvatelstvo středních příjmových kategorií a tito jsou zpravidla i vlastníky domů, tudíž revitalizace přichází z jejich popudu.

Poslední formou je přestavba neboli *urban renewal*, "kdy dochází k výstavbě nových komplexů na pozemcích uvolněných zbouráním starých budov. Při přestavbě zpravidla dochází k úplné výměně obyvatelstva a naprosté změně fyzického vzhledu přestavěné oblasti" (Sýkora 1993b, s. 102).

2.4 Proměny post-socialistických průmyslových měst

Most byl a je průmyslové město (více viz Kap. 3.1), v němž stejně jako jinde ve světě v obdobných průmyslových městech (obzvláště pak v těch se socialistickou minulostí),

probíhají restrukturalizační změny. Řeč je především o tzv. *shrinking cities*, jež se vyznačují kombinací změn ekonomických, demografických a změn ve struktuře osídlení (Rink et al. 2010b). Dále v těchto městech dochází ke stárnutí obyvatelstva, k jevu nazývanému brain-drain a k sociální polarizaci lidí v důsledku koncentrace znevýhodněných obyvatel do oblastí nejvíce postihnutých degradací, čímž bývá negativně ovlivněna sociální koheze města (Cortese et al. 2014).

Prvním příkladem je východoněmecké město Lipsko, spolkové země Sasko. Stejně tak jako v dalších post-socialistických městech přinesla změna politického systému ekonomickou restrukturalizaci, která vedla k útlumu těžkého průmyslu. Hnědouhelné doly byly zavírány, a rozšiřování těžby - na rozdíl od Mostecké pánve - bylo zastaveno vzhledem k nízké energetické hodnotě této suroviny. V reakci docházelo k růstu nezaměstnanosti a markantnímu poklesu populace (o 20 %; 100 tis. během let 1989-1998). Na atraktivitě nepřispělo ani zdevastované životní prostředí, společný to znak uhelných měst. Stabilizace obyvatelstva přišla až po roce 2000, stejně tak jako stabilizace ekonomiky (díky investičním pobídkám). Oblast neminula komerční a rezidenční suburbanizace, která vedla k sociální polarizaci a koncentraci sociálně znevýhodněných obyvatel převážně do tradičních hornických zástaveb či některých panelových sídlišť. Současným největším problémem je pak kapacitní přesycenost města (fyzická infrastruktura budov, ulic, veřejné dopravy a veřejné vybavenosti), neboť bylo budováno pro mnohem větší počet obyvatel, než jaký má dnes (Rink et al. 2010a; Bontje 2004).

Ve vzdálenosti 40 km od Lipska se nachází město Halle, druhý příklad shrinking city. Zde shrinkage trvala kratší dobu, neboť k poklesu populace došlo až po roce 1989. Na rozdíl od Lipska se roku 2000 nestabilizovalo a stále dochází k odlivu obyvatel. Také dochází k brain-drain, stárnutí města, poklesu nájmů a cen nemovitostí. Po roce 1990 se rozvíjí sociální polarizace čtvrtí a dochází k socioprostorové separaci a segregaci. Zdejší infrastruktura je taktéž jako v Lipsku nadhodnocena a město trápí velký počet brownfieldů. Na rozdíl od Lipska se zde oblasti starší zástavby stávají lepšími adresami, zatímco panelová sídliště koncentrují chudší obyvatelstvo. K demolici prázdných domů město využívá státní dotace a místo nich buduje čtvrtě s dostačující infrastrukturou vzhledem k aktuálnímu stavu populace (Rink et al. 2010a, 2010b; Sýkora 2007b).

Také Ostrava se začala smršťovat po roce 1989, opět v důsledku útlumu těžkého průmyslu, po čemž následovalo to samé: nezaměstnanost, stagnace lokální ekonomiky,

suburbanizace a sociální polarizace projevující se výskytem sociálně vyloučených lokalit. Z průmyslových areálů zůstaly skelety stojící na kontaminované půdě. Ostrava se však se svými brownfieldy vypořádala obstojně: vytvořila z nich kulturní dědictví (Vítkovické železářny), využívá je pro obchodní centra či jako plochy výstavby rezidenčních bytových domů (Cortese et al. 2014; Rink et al. 2010b).

Most, stejně tak jako výše zmíněná města, v tomto vykazuje velmi podobné znaky. Sametová revoluce a systémová transformace mu přinesla sice růst služeb, ale naopak úpadek výroby a útlum těžkého průmyslu. Dále pak nárůst nezaměstnanosti, pokles populace, proces suburbanizace, segregace, brain-drain, nízké nájemné a ceny nemovitostí (Rink et al. 2010b; Sýkora 2007b). Most se také potýkal a potýká s brownfieldy. Jeden takový, vzniklý po bývalé panelárně, nahradil například OD Tesco. Výsypky se rekultivují či napouštějí vodou a vznikají tak uměle vytvořená jezera, z nichž za zmínku stojí nejnovější počín jezero Most, kde se mluví o výstavbě rekreačního areálu, včetně nové městské čtvrti.

Vzhledem k výše zmíněnému lze Most, dle mého názoru, zařadit do kategorie *shrinking cities*. Ano, populační pokles není tak dramatický (viz Obr. 1) jako ve východoněmeckých městech, na který se koncept nejčastěji vztahuje, avšak jinak se jeho charakteristika těmto velmi přibližuje.

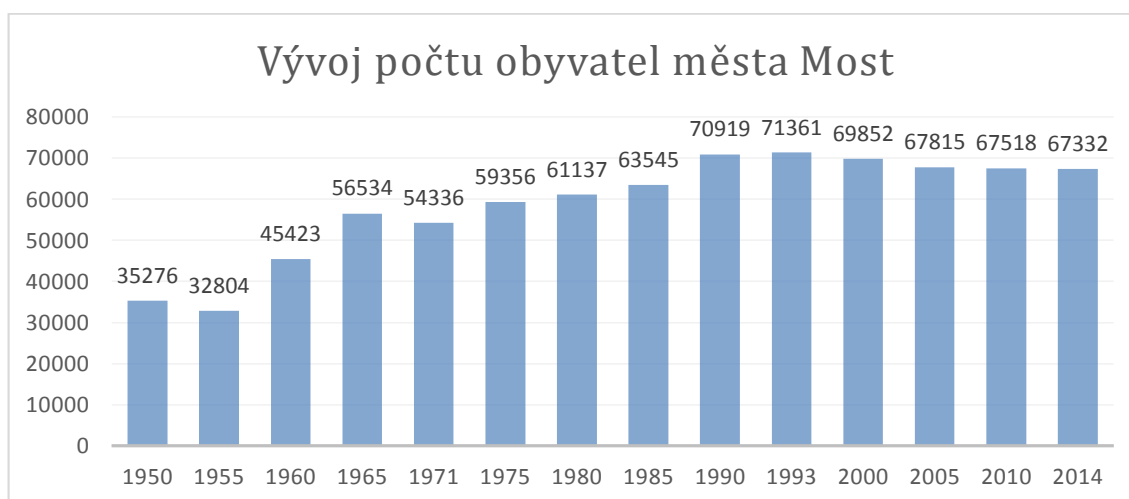
3 Socioekonomická analýza města z pohledu faktorové ekologie

3.1 Most, město na zelené louce

Statutární město Most leží v Ústeckém kraji, v oblasti Mostecké pánve v těsném sousedství Krušných hor a Českého středohoří. Svým počtem 66 319⁴ obyvatel je 14. největším městem České republiky.

Jak již bylo řečeno, Most svou historií i současností patří mezi města průmyslová. Hnědé uhlí, které region charakterizuje, se zde primitivně dolovalo již od počátku 19. století. K rozmachu těžby pak došlo ve druhé polovině tohoto století, díky průmyslovému pokroku. Zásadním faktem, jenž dále k rozvoji těžby i města přispěl, bylo v této době prodloužení železnice z Ústí nad Labem do Chomutova vedoucí přes Most. Pro zdejší doly to znamenalo širší odbytiště a příchod velkých důlních akciových společností na sebe nenechal dlouho čekat. Pracovní příležitosti a rozvoj města pak přivedly do oblasti nové obyvatele, s čímž souviselo odstartování rozsáhlé stavební činnosti. (Pícha 2013)

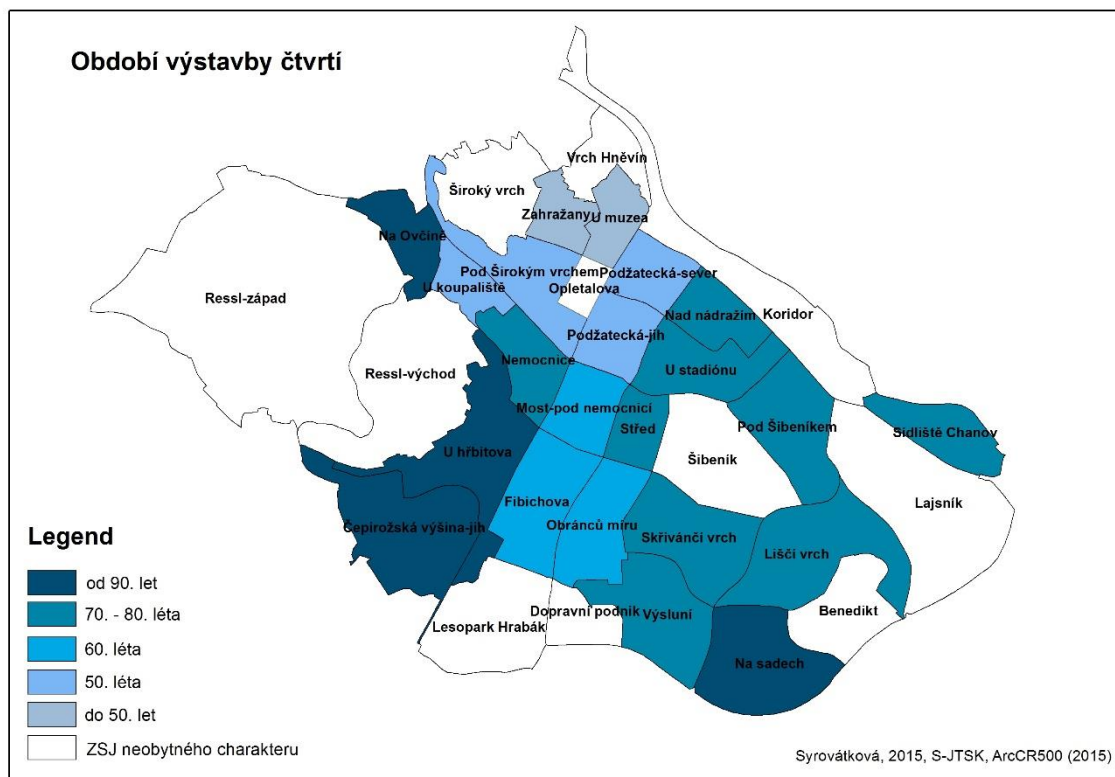
Znárodnění dolů po komunistickém převratu z roku 1948 vytvořilo podmínky pro další bouřlivý rozvoj města - rozšiřování těžby, budování chemického průmyslu a energetiky. Počet obyvatel opět mohutně roste, opět probíhá stavební aktivita.

Obr. 1 Vývoj počtu obyvatel města Most (k 1.1.); ČSÚ, vlastní zpracování

⁴ Aktuální počet obyvatel k 31. 3. 2015, zdroj webové stránky Magistrátu města Most.

V roce 1964 přichází kritická rána pro přirozený vývoj města - československá vláda vydává definitivní rozhodnutí o likvidaci města ve prospěch těžby hnědouhelných zásob, na nichž město stojí. Koncem roku následujícího započal přesun třicetitisícového obyvatelstva a samotná realizace/demolice - během níž bylo celé historické město zničeno - trvala patnáct let (1967-1982).⁵

Obr. 2 Postup výstavby nového Mostu
vlastní zpracování, www.starymost.web2001.cz

Všeobecný rozvoj nového Mostu končí s rokem 1989 a město se začíná potýkat s problémy, jež vyplynuly z celkové politické a ekonomické transformace a z postupného omezování těžby. Většinu mosteckého obyvatelstva tvořila homogenní dělnická masa, která vlivem restrukturalizace přestala odpovídat požadavkům trhu práce (Pícha 2013). Mostecký region postihla masová nezaměstnanost, která tíží jak region, tak celý kraj doposud⁶.

⁵ Dostupné na: <http://www.mesto-most.cz/historie-mesta-mostu/d-3444>
<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/cestovani/258117-most-mesto-ktore-pohltil-hlad-po-uhli/>
<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1437451>

⁶ Podíl nezaměstnaných v Ústeckém kraji k 31. 12. 2014 činil 10,67 %. Zdroj ČSÚ.

Stavební činnost probíhající v Mostě po roce 1989 se orientuje převážně na komerční a rezidenční suburbanizaci. Komerčializaci centra pak představuje stavba víceúčelové budovy OC Central v roce 2008, jejíž součástí je rezidence Odeon se 101 bytovými jednotkami⁷. Dále je pozornost věnována především rekultivaci zdevastované krajiny. Velikost výsypek vhodně posloužila pro vybudování sportovišť či areálů, na jaká se prostor hledá těžko: automobilový okruh, dostihový areál či golfová hřiště. Z řady dalších se stala uměle vytvořená jezera. Momentálně je dokončována realizace rekultivace lomu Ležáky, ležícího v severní části města, který je napouštěn vodou a vznikne zde velké jezero o rozloze 311 ha, s maximální hloubkou 75 m.⁸ Účel by měl být rekreační a sportovní, nicméně hovoří se i o výstavbě nové městské čtvrti.

Obr. 3 Východní polovina města tvořená převážně sídlištními komplexy
zdroj: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Most_\(m%C4%9Bsto\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Most_(m%C4%9Bsto))

⁷ Dostupné na: <http://odeon.crestyl.com/cs/odeon/homepage>

⁸ Dostupné na: <http://mosteckejezero.cz/o-jezeru-most/>

Jen pro porovnání: rozloha rybníka Máchovo jezero 284 ha, maximální hloubka 12 m (<http://machovo-jezero-koupani.cz/jezero-v-cislech.php>).

Obr. 4 Zápvní část města, v němž převažuje zástavba cihlová
zdroj: http://danda73.rajce.idnes.cz/Mesto_Most_srpen_2012/#IMG_0247.jpg

3.2 Rom vs. Cikán

Na tomto místě bych ráda zdůvodnila a literaturou podložila rozhodnutí užívat v této práci místo výrazu *Rom* výraz *Cikán*, neboť ho považuji za původní etnonymum dotyčných skupin.

Matt T. Salo, považuje označení Romové za soudobý úzus běžný ve východní Evropě, jehož základ je však spíše politický nežli vědecký. Termín Rom/ové je dle něj termínem novým (objevil se během komunistické éry) a zastřešujícím, jež zavedli političtí aktivisté, "kteří ve snaze vytvořit zdání etnické či politické jednoty trvali na užívání svého neologismu, ignorující vlastní názvy jednotlivých skupin" (Salo 2008, s. 199-200). Termín Rom, či Roma, dle něj můžeme používat, pokud se dotyčné skupiny tak sami označují, hovoříme-li však o širším cikánském univerzu, používá se jako zastřešující označení termín Cikáni (Jakoubek 2008, s. 10-11)

Další autor, István Pogány, ohledně romské národní jednoty tvrdí, že v současné době jen zlomek Cikánů sdílí představu o specificky romském národním uvědomění. I když se tato myšlenka samozřejmě ujala mezi romskou inteligencí a romskými aktivisty. Romský národ je nicméně - jak Pogány píše - intelektuální a čistě gadžovská (tj. necikánská)

abstrakce a "pro nespočet Cikánů, kteří svou identitu definují mnohem omezenějším a tradičním způsobem, [má] zatím jen malý význam." (Pogány 2008, s. 175) Snahy o ustanovení romské národní identity tedy sice existují, samotní Cikáni tomu však nevěnují přílišnou pozornost. Tato změna přišla shora nikoli zdola, a dokud ji samotní Cikáni nepřijmou, nemůžeme o všech mluvit jako o romském národu.

Martin Kovats (2008, s. 194) také zastává názor, že označení Romové "je jednoduše politická náhražka za obecné označení Cikáni, které zahrnuje velké množství značně rozdílných skupin s odlišnými politickými potřebami, aspiracemi, schopnostmi a zájmy, které žijí v nejrozličnějších ekonomických, politických, sociálních a kulturních podmínkách. Tato pomyslná komunita nesdílí žádný společný jazyk (pouze malá část hovoří jedním z desítek často vzájemně nesrozumitelných dialektů romštiny), kulturu, náboženství, identitu, historii ani etnicitu. Dokonce i v rámci jednotlivých zemí jsou romské menšiny často rozptýlené a navzájem odlišné a v žádném smyslu nefungují jako skutečná skupina." Kovats tak vlastně zpochybňuje celý romský nacionalismus a současně tvrdí, že je tento svým způsobem nebezpečný: "Cikánská identita byla tradičně užívána k marginalizaci statusu těchto skupin a romský nacionalismus ... tím, že legitimuje ideologie segregace a současně za účelem udržení marginalizace a izolace Romů potlačuje jejich demokratický politický vývoj, způsobuje, že se tito stávají politicky závislími na národní elitě. Nacionalistická agenda může být uskutečněna pouze tak, že Romy vytrhneme ze společností, jejichž jsou občany⁹. Její exponenti proto přesvědčují Romy o tom, že je zbytečné pokoušet se využít zavedené mechanismy demokratické politické odpovědnosti v jejich rodných zemích a zároveň s tím Romy nabádají, aby nehledali politickou podporu mezi svými 'ne-romskými' spoluobčany." (Kovats 2008, s. 194) Problémy, které Romové zakoušejí, připisuje tato ideologie jejich sousedům a rozdmýchává tím oheň, v již tak napjaté společenské situaci. Proto je také "romský nacionalismus ... rajskou hudbou pro uši rasistů, kteří vždy věřili, že Cikáni jsou odlišní a neslučitelní s majoritní společností" (Kovats 2008, s. 195).

Antonín Ferko (bývalý student antropologie na FF ZČU v Plzni) mluví o národu, občanství a svobodě rozhodnutí: "K čemu my Cigáni potřebujeme konstrukci národa a tradice? Možná proto, aby společnost, která ještě bohužel funguje a operuje s pojmem

⁹ o občanství mluví Ferko, viz níže

národ, byla vůbec schopna akceptovat existenci něčeho jiného" (Jakoubek 2008, s. 144). Dále tvrdí, že bychom se měli vzdát stávající konstrukce, abychom se mohli rozhlédnout a naše oči se otevřely. Měli bychom připustit, že národ a tradice jsou pouhým konstruktem. Měli bychom se naučit žít spolu podle nových pravidel rovnosti a tolerance - "Nesmíme se již déle nazývat Čechy, Němci, Romy, ale občany té a té země" (Jakoubek 2008, s. 145). Nikomu však nechce bránit v emancipaci. Pokud se někdo chce nazývat Čech či Rom, ano klidně. Nicméně ať tak činí v klubech, doma, avšak nikoli v občanské společnosti. Svá tvrzení obhajuje na příkladu: "Vím jen to, že se nebudu cítit tak blbě, když přijdu na úřad a tam mě automaticky nepošlou za zástupcem státu pověřeného pro záležitosti Romů. Kam se vytratila svoboda volby?¹⁰ Nebudu se cítit jako blbec, když přijdu žádat o grant pro dětský tábor a oni mě pošlou za romským zástupcem a z dětského tábora se stane romský tábor a ze mě se jako z vedoucího tábora stává romský vedoucí tábora" (Jakoubek 2008, s. 148). Na snahy romských zástupců (jako je Ivan Veselý¹¹, Karel Holomek a další) je etablovat romský národ na základě stejné krve, původu, identity, kultury atd. Ferko reaguje tvrzením, že žádná romská komunita neexistuje; ví to reprezentanti, ví to Cikáni, neví to majorita (Jakoubek 2008, s. 148).

Doložit to můžeme také na samotném Sčítání lidu, domů a bytů v naší zemi. Během samotného sčítání se většina Cikánů neoznačí v otázce etnické příslušnosti za Romy. Nevypovídá to snad, že se s tímto označením sami neztotožňují? Jakoubek píše toto: u Cikánů dominuje organizační princip příbuzenství, "což znamená, že nositel tradiční romské kultury se primárně cítí být příslušníkem příbuzenské skupiny, od níž také odvozuje svou identitu a vůči níž je též přednostně loajální". Skupiny souhrnně označované jako Romové jsou etnicky indiferentní a bude proto nutné odložit brýle etnocentrismu a respektovat jejich vlastní kategorie a formy skupinové identity. Takový postoj nám pomůže pochopit, proč se "nositelé tradiční romské kultury při sčítání

¹⁰ Zde narážka na E. Rananovu definici příslušnosti k národu, který tvrdí, že vše záleží na osobní volbě (Jakoubek 2008, s. 152).

¹¹ Dle Ferka je to "nikým nedelegovaný (kromě, snad, pověření nepoučených zástupců majority) 'reprezentant Romů', nemající k vykonávání takové funkce víceméně žádný mandát" (Jakoubek 2008, s. 151).

V souvislosti s multikulturalismem: "se mimo jiné objevují též samozvaní lídři 'etnických menšin', usilující o zrovnoprávnění 'své' menšiny, ... [na základě kolektivního (etnického/nacionálního)] principu a na politické, resp. institucionální bázi. Tito 'lídři' pak rozehrávají hru etnopolitiky, resp. minoritního nacionalismu, jejímž cílem je etnoemancipace" (Hirt 2005, cit. v Jakoubek 2008, s. 158).

lidu ke 'své' národnosti nepřihlásili, nepřiznali či tuto odmítli deklarovat" (Jakoubek 2008, s. 154).

3.3 Faktorová analýza dat

Tato metoda vícerozměrné statistické analýzy, má za cíl zredukovat rozsáhlý soubor vstupních proměnných na menší počet tzv. faktorů a s jejich pomocí vyvozovat závěry o podstatě vzájemných závislostí původních proměnných (Hendl 2009, s. 505). To vše bez výraznější ztráty informace. Získané faktory pak vykazují podobnou variabilitu a zároveň by měly být na sobě nezávislé. Faktorová analýza tedy odpovídá na otázky ohledně totožnosti hlavních faktorů "strukturace městského prostoru, dále do jaké míry tyto faktory vysvětlují rozdíly existující mezi jednotlivými oblastmi, resp. jaká je váha jednotlivých faktorů ve strukturaci městského prostoru" (Mulíček 2005, s. 61).

Na druhou stranu má tato metoda jistá omezení: (1) výsledky závisí na nastavení parametrů výzkumu samotným výzkumníkem (subjektivizace zde vzniká na základě volby územních jednotek, dále na výběru vstupních proměnných či samotného typu faktorové analýzy); (2) jedná se o popisnou analýzu, která neumožňuje identifikaci samotných procesů vedoucích k prostorové diferenciaci města; (3) ne vždy je výsledkem vymezení soudržných oblastí – "vymezené oblasti jsou sice v řadě ukazatelů homogenní, nicméně ne vždy musí jít o územní celky propojené v reálu ekonomickými a společenskými vztahy" (Mulíček 2005, s. 61-62).

Výchozím datovým souborem pro socioekonomickou diferenciaci bylo SLDB za roky 1991, 2001 a 2011, respektive využito bylo dat za základní sídelní jednotky městské části Most II (mapa všech ZSJ viz Obr. 5). Na zmíněném obrázku je zobrazena současná hranice městské části Most II. Tato podoba je pak využita i pro mapy za rok 1991 a 2001 (kromě ZSJ Ressler - západ, která dříve patřila jinam). Znázorněny naopak nebyly ZSJ Souš a Na novém světě, neboť tyto dvě později přešly pod jiné území. Do jednotlivých analýz dále vstupovaly pouze ty základní sídelní jednotky, které měly počet obyvatel větší než 100 a to z důvodu vyhnutí se zkreslení výsledků.

Z dat byly vypočítány charakteristiky vhodné pro analýzu socioekonomické diferenciaci města (seznam proměnných viz Příloha 1, Příloha 2, Příloha 3).

Obr. 5 Základní sídelní jednotky městské části Most II
vlastní zpracování, SPSS

3.3.1 1991

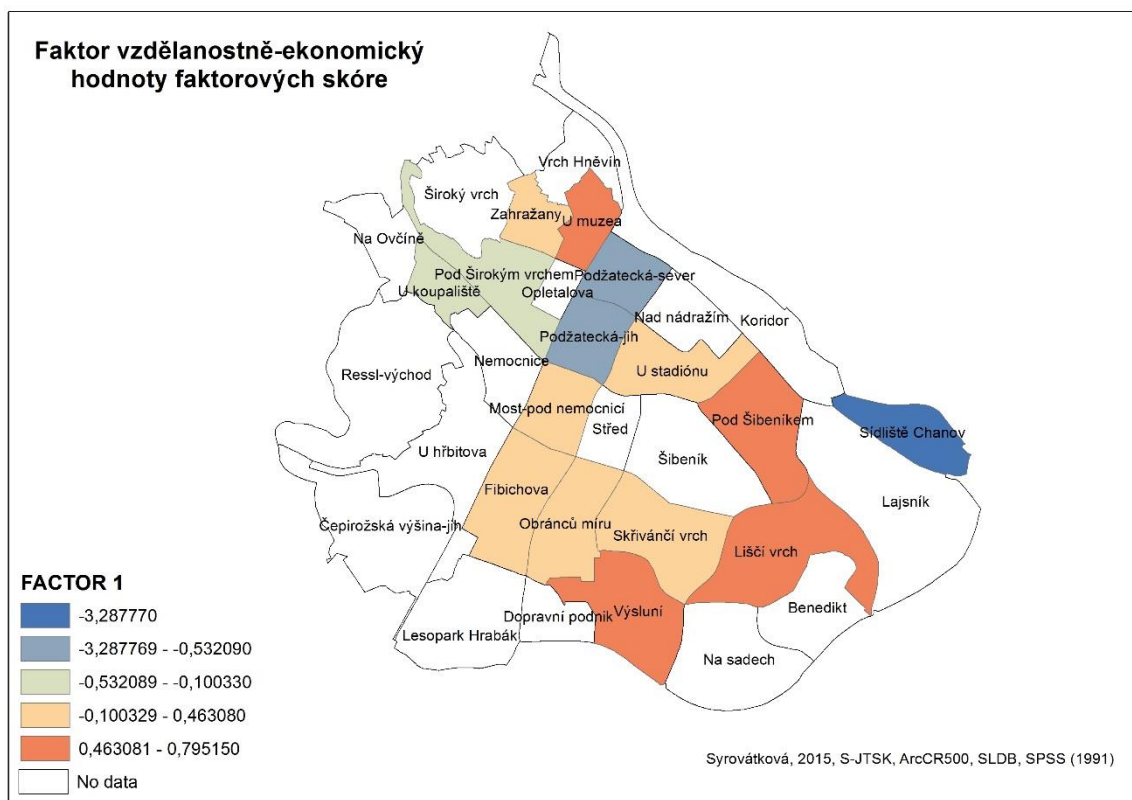
Do analýzy v tomto roce vstupovalo 15 socio-ekonomických proměnných (viz Příloha 1) za 15 územních jednotek místní části Most II.

Extrakční metodou analýza hlavních komponent byly vybrány 4 komponenty, které splňovaly Kaiserovo pravidlo (>1) a které objasňují 90,8 % z celkové variability souboru proměnných. Zároveň byly identifikovány ty proměnné, které nejvíce sytí jednotlivé komponenty a jsou použitelné při jejich interpretaci (vyznačeny červeně v Tabulka 1). Dále byly vypočteny hodnoty faktorových skóre, vyjadřující zastoupení jednotlivých faktorů ve sledovaných územních jednotkách.

Tabulka 1 Rotovaná komponentní matice 1991

Rotated Component Matrix ^a				
	Component			
	1	2	3	4
podíl domů postavených v letech 1946-1980 z celkového počtu TOD	-,310	-,784	,336	,161
podíl domů postavených v letech 1981-1990 z celkového počtu TOD	,284	,903	,118	,041
míra ekonomické aktivity	,829	,244	,227	,301
míra EA důchodců	-,062	,062	-,004	,959
podíl nezaměstnaných	-,950	,145	,061	,040
podíl TOB v panelových domech z celkového počtu TOB	-,096	,082	,975	,028
podíl poproduktivních z celkového počtu obyvatel	,122	-,819	-,234	-,352
podíl předproduktivních 0-14 z celkového počtu obyvatel	-,555	,677	,269	,285
podíl obyvatelstva v předškolním věku (0-5 let) z celkového počtu obyvatel	-,369	,835	,288	-,126
podíl osob v RD z celkového počtu obyvatel v TOB	,084	-,075	-,971	,004
podíl osob s úplným středním, vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním ve věkové kategorii 15 a více let	,917	,233	-,294	-,069
podíl obyvatel v územní jednotce z celkového počtu obyvatel města Most (‰)	,401	,446	,652	,076
podíl obyvatel zaměstnaných v terciéru z celkového počtu obyvatel	,888	,101	,176	-,115
podíl bytových domácností s alespoň 2 cenzovými domácnostmi z celkového počtu bytových domácností	-,908	,176	-,002	,211
podíl bytových domácností vlastních alespoň jedno auto z celkového počtu bytových domácností	,819	-,119	-,505	,120
Extraction Method: Principal Component Analysis.				
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.				
a. Rotation converged in 5 iterations.				

Komponenta 1 vysvětluje 38,47 % z celkové variability souboru proměnných. Významnou zátěž nalezneme u míry ekonomické aktivity, která je dosti vysoká (0,829). Obyvatelstvo je převážně pracující, neboť podíl nezaměstnaných je zde hodně nízký (-0,950). Dále je komponenta sycena vysokým podílem obyvatel pracujících v terciárním sektoru (0,888) a osob s minimálně úplným středním vzděláním (0,917), což vypovídá o dobré vzdělanostní úrovni obyvatelstva. Je zde také hodně nízký podíl bytových domácností s alespoň 2 cenzovými domácnostmi (-0,908). Faktor byl nazván jako faktor vzdělanostně-ekonomický.

**Obr. 6 Faktor vzdělanostně-ekonomický
vlastní zpracování**

Nejvyšších hodnot je u tohoto faktoru dosahováno v oblastech staré zástavby (ZSJ U muzea, dříve U průmyslové školy), která je kromě ZSJ Zahražany dalším pozůstatkem Starého Mostu a najdeme zde tedy převážně vily z přelomu století. Dále pak v oblastech panelové výstavby 70. - 80. let v jihovýchodní části Mostu. Zde se jedná o relativně moderní panelové domy¹² s mladým a vzdělaným obyvatelstvem.

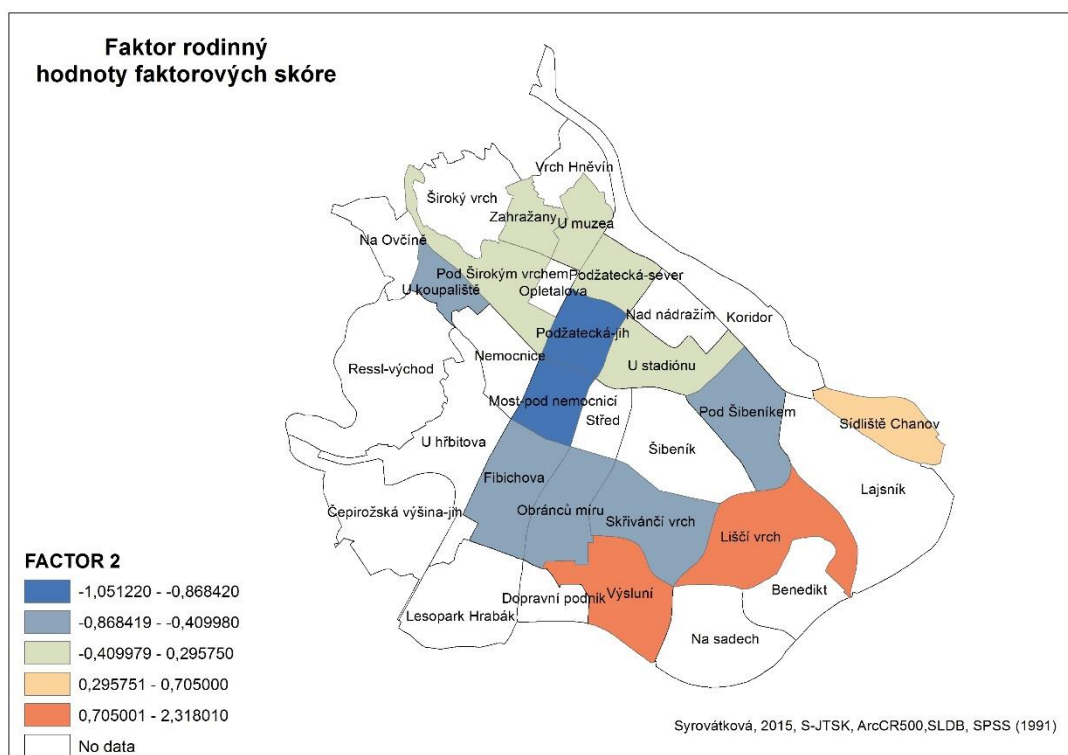
Nízkých hodnot je naopak dosahováno u ZSJ Sídliště Chanov¹³, a také u urbanistického obvodu Podžatecká - sever, Podžatecká - jih. V Chanově a Podžatecké - sever bylo (a dodnes je) v tomto období segregováno cikánské obyvatelstvo, což tyto hodnoty objasňuje. V urbanistickém obvodu Podžatecká - jih segregovaná lokalita nebyla a vzhledem k jeho charakteru (výstavba v 50. letech, zdejší obyvatelstvo se vzhledem k socialistické bytové politice neměnilo) se dá říci, že negativní hodnoty jsou důsledkem převládajícího poproduktivního věku obyvatel a nižší vzdělanostní úrovně, neboť v lokalitě

¹² myšleno v kontextu roku 1991

¹³ Chanov byl vystaven v letech 1976 - 1979 jako samostatné sídliště s plnou občanskou vybaveností (škola, školka, kulturní dům s restaurací).

byli ubytováni zaměstnanci dolů, především horníci. Více o obvodech Podžatecká (sever, jih) v případové studii popsané v Kapitole 4.1.

Druhá hlavní komponenta vysvětluje 28,87 % celkové variability. Vysoká zátěž je zde typická pro vysokou hodnotu podílu nově (tj. v posledním desetiletí) postavených domů (0,903). Dále je zde vysoký podíl dětí předškolního věku (0,835) a předproduktivních osob (0,677). To doplňuje nízká hodnota podílu osob poproduktivních (-0,819). Faktor by tedy mohl být pojmenován jako faktor rodinný.

**Obr. 7 Faktor rodinný
vlastní zpracování**

V tomto faktoru dosahují faktorové skóre logicky nejvyšších hodnot u urbanistických obvodů vystavených ve městě jako poslední (80. léta). Předpokládáme, že tedy zde v těchto ZSJ žije nejvíce rodin s dětmi předškolního a školního věku, a to opět v důsledku socialistické bytové politiky a regulovaného nájemného. Naopak nízké hodnoty jsou typické jednak pro čtvrtě cihlových domů (vystavených v letech 50. až 60., kde se předpokládá vysoký podíl poproduktivního obyvatelstva), tak pro starší panelová sídliště.

Tento faktor prostorové diferenciace jasně odráží osidlování řízené státem, kdy nově postavené bytové domy dostaly mladé rodiny a vyskytl se zde tak jev, kdy obyvatelstvo stárne spolu s domy.

Zbylé dvě komponenty můžeme označit jako méně významné. Třetí objasňuje 15,19 % celkové variability a vyšší zátěž se nachází u podílu TOB v bytových domech (0,975), nízká hodnota je naopak u podílu osob v RD (-0,971). Tuto skutečnost doplňuje poměrně vyšší podíl starších domů, tj. výstavba 1946-1980 (0,336). Zároveň se jedná o území s vyšším podílem obyvatel v územní jednotce (0,652). Roli může hrát také nižší podíl domácností vlastnicích alespoň jeden automobil (-0,505). Faktor by mohl být nazván faktorem panelového bydlení.

Čtvrtá komponenta pak vysvětluje celkovou variabilitu souboru proměnných z již jen 8,27 %. Zátěže nalezneme u vysokého podílu ekonomické aktivity důchodců, vyšší míry ekonomické aktivity obecně a podílu předproduktivního obyvatelstva (s tím souvisí nižší podíl poproduktivního). Nakonec ještě podíl bytových domácností s alespoň 2 cenzovými domácnostmi.

3.3.2 2001

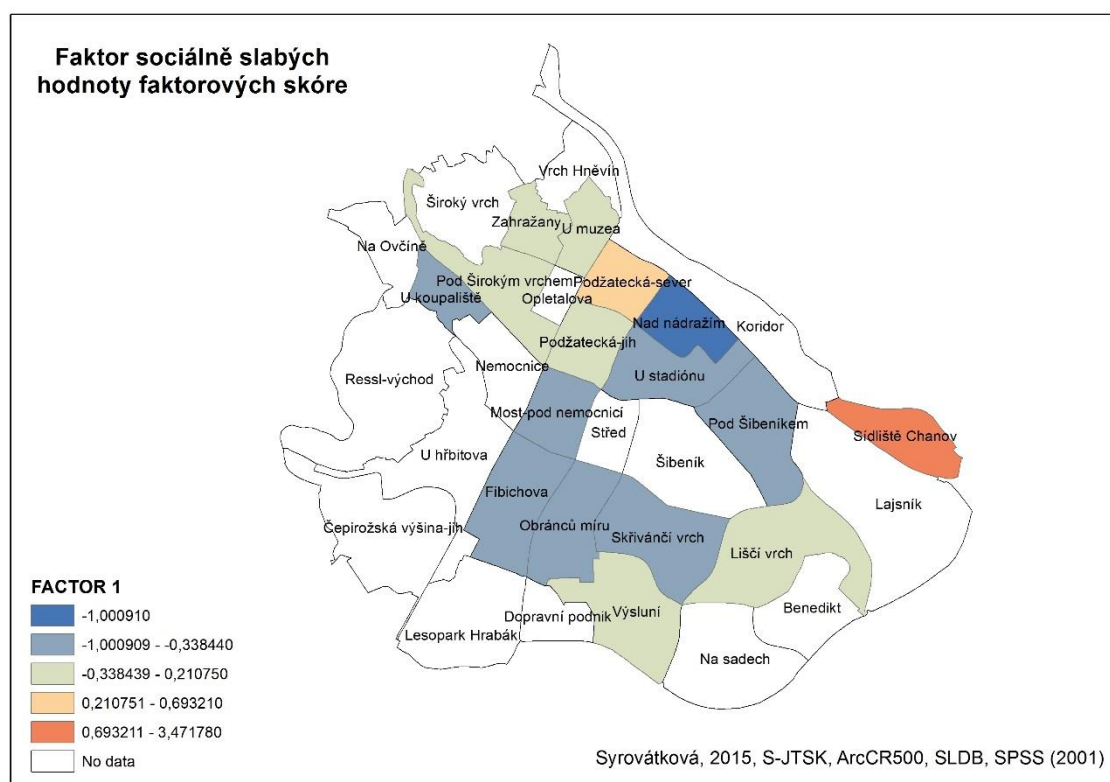
Ze základních dat do faktorové analýzy místní části Most II vstupovalo 18 socio-ekonomických proměnných za 16 ZSJ (viz Příloha 2).

Extrakční metodou analýza hlavních komponent byly vybrány čtyři komponenty, které jsou větší než 1 (Kaiserovo pravidlo). Tyto vysvětlují 90,72 % z celkové variability souboru proměnných. Zároveň byly také identifikovány proměnné, které nejvíce sytí jednotlivé komponenty a jsou použitelné při jejich interpretaci (vyznačeny červeně v Tabulka 2). Dále byly vypočteny hodnoty faktorových skóre vyjadřující zastoupení jednotlivých faktorů ve sledovaných územních jednotkách.

Tabulka 2 Rotovaná komponentní matice 2001

Rotated Component Matrix ^a				
	Component			
	1	2	3	4
podíl zaměstnavatelů z celkového počtu EA	-,233	,288	,854	-,002
podíl zaměstnanců z celkového počtu EA	-,971	,057	-,003	,050
míra ekonomické aktivity	,064	,978	,012	-,101
míra EA důchodců	,101	,841	,230	,200
podíl nezaměstnaných	,945	-,018	-,233	-,183
podíl poproduktivních 65+ z celkového počtu obyvatel	-,450	-,878	,038	,064
podíl předproduktivních (0-14) z celkového počtu obyvatel	,857	,326	-,219	,147
podíl obyvatelstva v předškolním věku (0-5 let) z celkového počtu obyvatel	,951	,139	-,169	-,188
podíl osob s úplným středním, vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním ve věkové kategorii 15 a více let	-,721	,442	,507	,078
podíl domů postavených v letech 1981-1990 z celkového počtu TOD	-,132	,018	-,155	,959
podíl domů postavených v letech 1991-2000 z celkového počtu TOD	,597	-,001	,250	-,250
podíl TOB v bytových domech z celkového počtu TOB	,097	-,034	-,925	,089
podíl obyvatel v územní jednotce z celkového počtu obyvatel města Most (‰)	-,179	,556	-,630	,405
podíl obyvatel zaměstnaných v terciéru z celkového počtu obyvatel	-,633	,726	,228	-,027
podíl osob v RD z celkového počtu obyvatel v TOB	-,082	,061	,927	-,090
podíl bytových domácností s alespoň 2 cenovými domácnostmi z celkového počtu bytových domácností	,965	,025	-,084	,054
podíl bytových domácností vlastních alespoň 1 auto z celkového počtu bytových domácností	-,650	,624	,389	,114
podíl bytových domácností vlastních PC z celkového počtu bytových domácností	-,340	,539	,573	,405
Extraction Method: Principal Component Analysis.				
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.				
a. Rotation converged in 6 iterations.				

První komponenta vysvětluje 43,23 % celkové variability souboru proměnných. Vysoké zátěže se vyskytují u podílu nezaměstnaných, který je dost vysoký (0,945), s čímž koresponduje velmi nízký podíl zaměstnanců (-0,971). Dále vysoké podíly předškolních dětí (0,951) a obyvatel ve věku 0-14 let (0,857). Celkový obraz doplňuje opět hodně vysoký podíl bytových domácností s 2 a více cenovými domácnostmi (0,965). Faktor sociálně slabých/sociálně vyloučených.

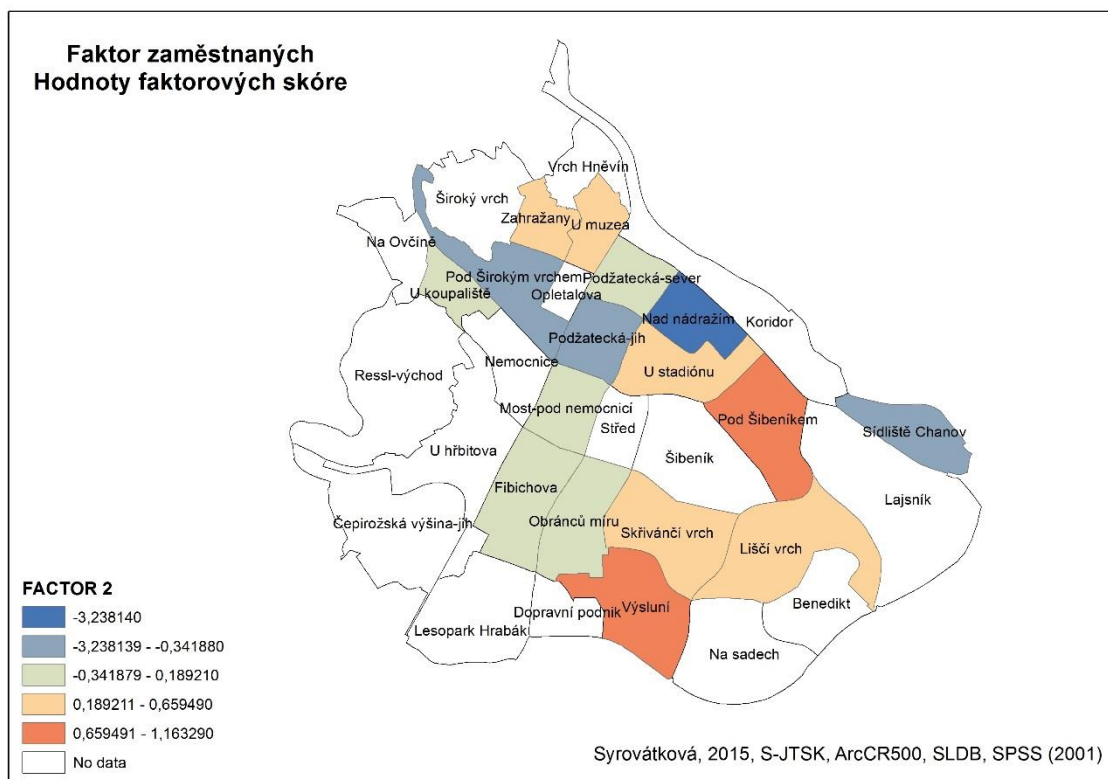
Obr. 8 Faktor sociálně slabých vlastní zpracování

Na výše znázorněné mapě (Obr. 8) můžeme vidět, že největších faktorových skóre je u faktoru sociálně slabých dosahováno v Chanově, o něco méně pak v ZSJ Podžatecká - sever. První lokalita se již dlouhodobě objevuje na seznamu sociálně vyloučených lokalit. Ve druhé zmiňované, respektive pouze v její severovýchodní části, se taktéž nachází lokalita identifikovaná jako sociálně vyloučená - tzv. Stovky. Na rozdíl od Chanova však není tato lokalita vyloučena prostorově, neboť se nachází v přímé blízkosti centra a disponuje občanskou vybaveností (školka, základní škola, gymnázium atp.).

Nejnižší faktorové skóre ukazuje na ZSJ Nad nádražím. Vysoké zátěže socioekonomických proměnných (především podíl dětí předškolního a školního věku

a podíl nezaměstnaných), jež nejvíce sytí tuto komponentu, zde však sráží skutečnost, že se v lokalitě vyskytuje pouze Domov pro seniory a jeden obytný panelový dům disponující 36 bytovými jednotkami. V menší míře to pak je například územní jednotka U koupaliště, kde převažují cihlové bytové domy s maximální výší čtyř pater promíchané s domy rodinnými (především typ okál či dvojdomek). Čtvrť je také jednou z dříve postavených a svoji polohou (kraj města, kousek do přírody) patří k těm malebnějším částem města.

Komponenta 2 vysvětluje 24,1 % celkové variability souboru proměnných. Vysoké zátěže je dosahováno u těchto - hodně vysoká míra ekonomické aktivity (0,978) a podíl ekonomické aktivity důchodců (0,841). Vyšší je především podíl u obyvatel pracujících v terciéru (0,726) a podíl bytových domácností vlastních alespoň jeden automobil (0,624). Dost nízký je zde poté podíl poproduktivních obyvatel (-0,878). Nazvěme tedy tento faktor faktorem zaměstnaných.

Obr. 9 Faktor zaměstnaných
vlastní zpracování

Nejvyšších hodnot u tohoto faktoru je dosahováno (viz Obr. 9) u urbanistických obvodů Výsluní a Pod Šibeníkem. Jedná se o klasická sídliště nepřilíhající se lišící od ostatních,

kde jsou hodnoty jen o jednu barevnou škálu nižší (Liščí vrch, Skřivánčí vrch, U stadiónu). Podobné hodnoty pak můžeme vidět také u historických částí Mostu - ZSJ Zahražany a U muzea, kde by se dalo předpokládat, že atraktivita těchto lokalit bude zobrazena právě v ekonomickém ukazateli, tak jak se stalo.

Nejnižší hodnoty pak ukazují na ZSJ Nad nádražím, o jejímž charakteru byla řeč výše (především domov seniorů, proto lokalita vystoupila až na vrchol barevné škály - nejvíce je sycena podílem poproduktivních obyvatel). Další v pořadí je tradičně Sídliště Chanov (vyloučená lokalita), dále pak Pod širokým vrchem a Podžatecká - jih. Co se poslední jmenované ZSJ týče, daly by se zde nízké hodnoty vysvětlit vysokým podílem poproduktivních obyvatel, neboť porovnáme-li tuto situaci s výsledkem na Obr. 8, vidíme, že lokalita nespadá do oblastí s vysokými hodnotami faktorových skóre, které by ji identifikovaly jako lokalitu sociálně slabou.

Poslední dvě komponenty patří k méně významným. Komponenta 3 vysvětluje 17,18 % celkové variability je nejvíce sycena vysokým podílem osob žijících v rodinných domech (0,927), taktéž vysokým podílem zaměstnavatelů (0,854) a vyšším podílem bytových domácností vlastnicích PC (0,573). Zároveň je zde hodně nízký podíl TOB v bytových domech (-0,925) a také podíl obyvatel v územní jednotce není nijak valně vysoký (-0,63). Jedná se o faktor ekonomicky silných.

Čtvrtá vysvětluje pouze 6,2 % celkové variability souboru proměnných. Nejvíce je sycena vysokým podílem domů postavených v letech 1981-1990, vyšším podílem obyvatel v územní jednotce a podílem bytových domácností vlastnicích PC. Dále pak ještě podíl ekonomické aktivity důchodců a spíše nízký podíl domů postavených v daném desetiletí (1991-2000). Faktor byl nazván faktorem střední třídy žijících na panelových sídlištích.

3.3.3 2011

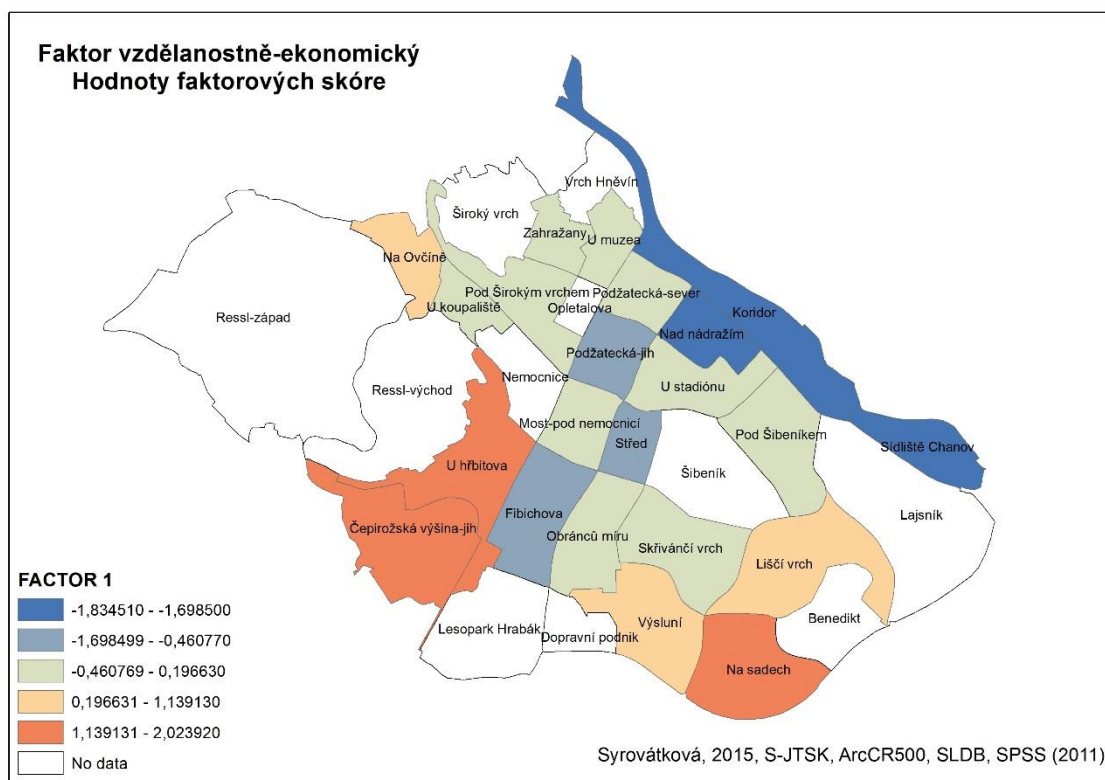
Do analýzy v tomto roce vstupovalo 16 proměnných (viz Příloha 3) za 22 územních jednotek.

I zde byla použita analýza hlavních komponent, z níž vyšly 3 komponenty, které splňovaly Kaiserovo pravidlo (>1). Celkem vysvětlovaly 78,95 % celkové variability souboru proměnných. Identifikované proměnné, jež nejvíce sytí jednotlivé komponenty jsou v uvedené tabulce (Tabulka 3) vyznačeny červeně. Také byly vypočteny hodnoty faktorových skóre vyjadřující zastoupení jednotlivých faktorů ve sledovaných územních jednotkách.

Tabulka 3 Rotovaná komponentní matice 2011

Rotated Component Matrix ^a			
	Component		
	1	2	3
podíl zaměstnavatelů z celkového počtu EA	,734	-,596	,016
podíl zaměstnanců z celkového počtu EA	,252	,354	-,862
míra ekonomické aktivity	,878	,237	,221
míra EA důchodců	,828	,118	-,002
podíl nezaměstnaných	-,617	,019	,767
podíl poproduktivních 65+ z celkového počtu obyvatel	-,399	,023	-,683
podíl předproduktivních 0-14 let z celkového počtu obyvatel	,187	,059	,795
podíl osob s úplným středním, vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním ve věkové kategorii 15 a více let	,920	-,251	-,208
podíl obyvatel v územní jednotce z celkového počtu obyvatel města Most (%)	,072	,952	-,037
podíl obyvatel zaměstnaných v terciéru z celkového počtu obyvatel	,948	,083	-,205
podíl domů postavených v letech 1981-1990 z celkového počtu OD	,080	,598	-,202
podíl domů postavených v letech 1991-2000 z celkového počtu OD	,603	-,458	,268
podíl domů postavených v letech 2001+ z celkového počtu OD	,721	-,466	,109
podíl RD z celkového počtu domů	,674	-,599	,024
podíl BD z celkového počtu domů	-,276	,833	,155
podíl bytových domácností vlastnicích PC z celkového počtu bytových domácností	,816	-,209	,190
Extraction Method: Principal Component Analysis.			
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.			
a. Rotation converged in 5 iterations.			

První komponenta vyjadřuje 44,3 % celkové variability. Vysokých zátěží je dosahováno u těchto proměnných: podíl osob pracujících v terciéru (0,948), podíl osob s úplným středním, vyšším odborným či vysokoškolským vzděláním (0,92) a vysoká míra ekonomické aktivity (0,878). Tuto proměnnou doplňuje vysoká míra EA důchodců (0,828). V neposlední řadě to je podíl domácností vlastnících PC (0,816). Jedná se tedy o vzdělané obyvatelstvo s vyšším finančním ohodnocením. Faktor by se proto dal nazvat jako faktor vzdělanostně-ekonomický.

Obr. 10 Faktor vzdělanostně-ekonomický
vlastní zpracování

Nejvyšších hodnot u tohoto faktoru dosahují skóre u tří nových ZSJ, jež do analýzy vstoupily. Tyto jednotky v analyzovaném období 2011 přesáhly počet obyvatel větší než 100, tedy splnili vstupní podmínku pro zařazení do analýzy (ZSJ s počtem obyvatel <100 byly vyřazeny, z důvodu zkreslení výsledků). Jedná se o ZSJ Na sadech, U hřbitova a Čepirožská výšina - jih. Vyjma poslední jmenované se jedná o kompletně novou výstavbu rodinných domů na zelené louce. Čepirožská výšina již dříve obsahovala domky typu okál, nicméně právě až teď zde došlo k rozšiřování zástavby. Jedná se tedy o obvody s obyvatelstvem s vyšším sociálním statusem.

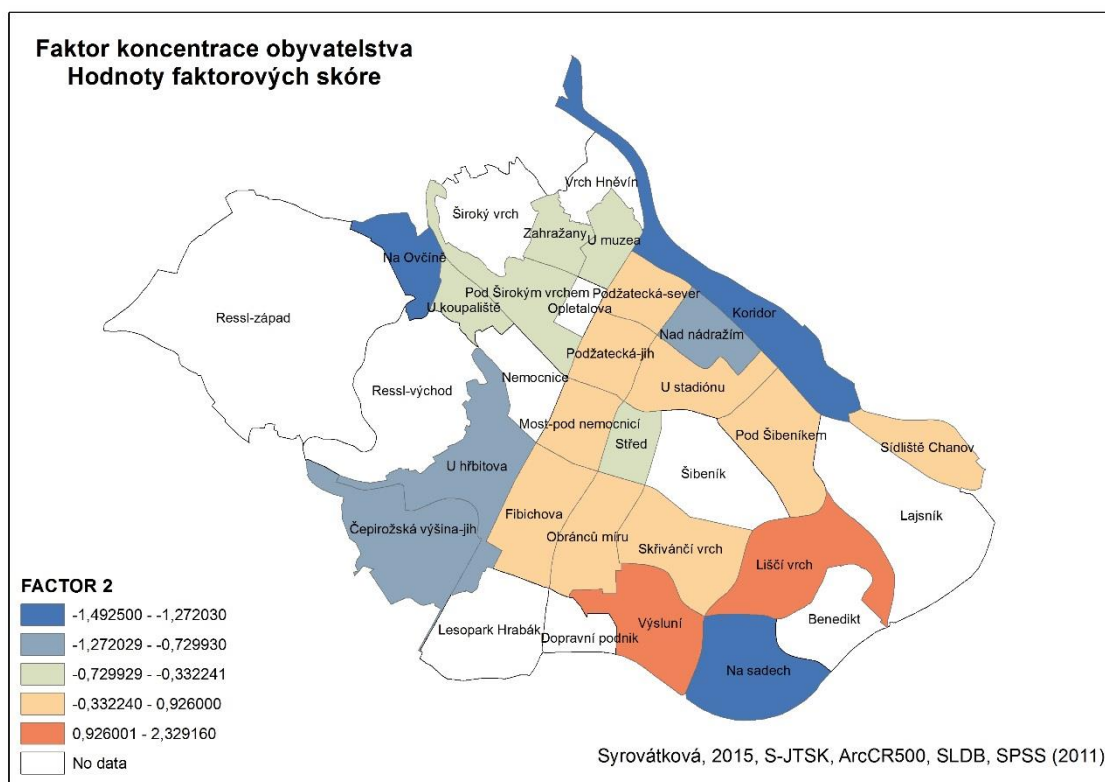
Dobré hodnoty vykazují také lokality Na ovčíně, Výsluní a Liščí vrch. Zatímco prvně jmenovaná lokalita patří k těm okrajovějším částem Mostu - kde je prostor jak pro novou výstavbu, tak atraktivnější okolí z hlediska estetického - lokality Výsluní a Liščí vrch patří k největším panelovým sídlištím v Mostě. V Lišším vrchu je navíc od roku 2006 evidována sociálně vyloučená lokalita Sedmistovky. Zkreslující vliv na výsledky analýzy by mohla mít skutečnost, že ve východní části tohoto obvodu v posledních letech roste výstavba rodinných domů. Příhodnější by možná bylo mít místo jedné lokality dvě samostatné ZSJ. Poté by ona vyčleněná východní část dosahovala hodnot vysokých a zařadila by se po bok obvodů Na sadech, U hřbitova a Čepirožská výšina - jih.

Naopak nejnižších hodnot je stále dosahováno u Sídliště Chanov a následně u dvou dalších urbanistických obvodů - Nad nádražím a Koridor. Charakteristika a důvody krajních hodnot u ZSJ Nad nádražím byly již popisovány několikrát u předchozích faktorů výše. ZSJ Koridor je pak specifická tím, že se jedná převážně o dopravní obchvat města (silnice, železniční trať, tramvajová trať), jehož součástí je také řeka Bílina a doprovodné objekty jako například budova Nádraží Českých drah¹⁴. Jedná se o vysoký panelový dům sloužící převážně pro účely Českých drah (noclehárna pro zaměstnance), dále pak plní funkci zdravotnickou (je zde několik lékařských a zubních ordinací) a obytnou (ubytovna s kapacitou 50 lůžek).

Celkově zhodnoceno, odpovídá rozmístění výše popisovaného faktoru trendu suburbánní zástavby, kdy do lokalit s možností výstavby rodinných domů proudí ekonomický silné obyvatelstvo, jehož finanční situace a vzdělání je na velice dobré úrovni.

Komponenta č. 2 vysvětluje 20,01 % celkové variability souboru proměnných. Vysoká zátěž je identifikována u podílu osob v územní jednotce (0,952), s čímž souvisí i vysoký podíl bytových domů (0,833) a dále pak vysoká hodnota podílu domů postavených v letech 1981-1990 (0,598). Jedná se tedy o obyvatelstvo bydlící v panelových domech postavených v Mostě mezi posledními. Nízký je zde pak ještě podíl zaměstnavatelů (-0,596). Faktor byl nazván faktorem koncentrace obyvatelstva.

¹⁴ zdroj: <http://starymost.web2001.cz/>

Obr. 11 Faktor koncentrace obyvatelstva
vlastní zpracování

Koncentrace obyvatel v územní jednotce je odrazem charakteru dané lokality. Největší podíl obyvatel totiž nalezneme v největších panelových sídlištích z konce 80. let a to Výsluní a Liščí vrch. Koncentrace má tuto sestupnou tendenci: sídliště z 50-80. let spadají pod škálu barvy oranžové, lokality "historické" zástavby či lokality s rodinnými domy postavených převážně do 50. let mají barvu zelenošedou (vyjma ZSJ Střed, kde se nachází jeden bytový objekt, postavený v roce 2008) a urbanistické obvody s převládajícími novostavbami jsou modré. Výjimku v tomto tvoří ZSJ Nad nádražím, kde se jak už bylo zmíněno, nachází pouze Domov pro seniory plus jeden panelový dům a naposled dopravní obchvat Koridor, taktéž popsany výše.

Poslední méně významná komponenta vysvětluje zbylých 14,56 % celkové variability a nejvíce je sycena podílem předproduktivních obyvatel (0,795) a podílem nezaměstnaných (0,767). S tím koresponduje hodně nízký podíl zaměstnanců z celkového počtu EA (-0,862) a poproduktivních obyvatel (-0,683). Tento faktor byl nazván faktorem obyvatel s nižším sociálním statusem.

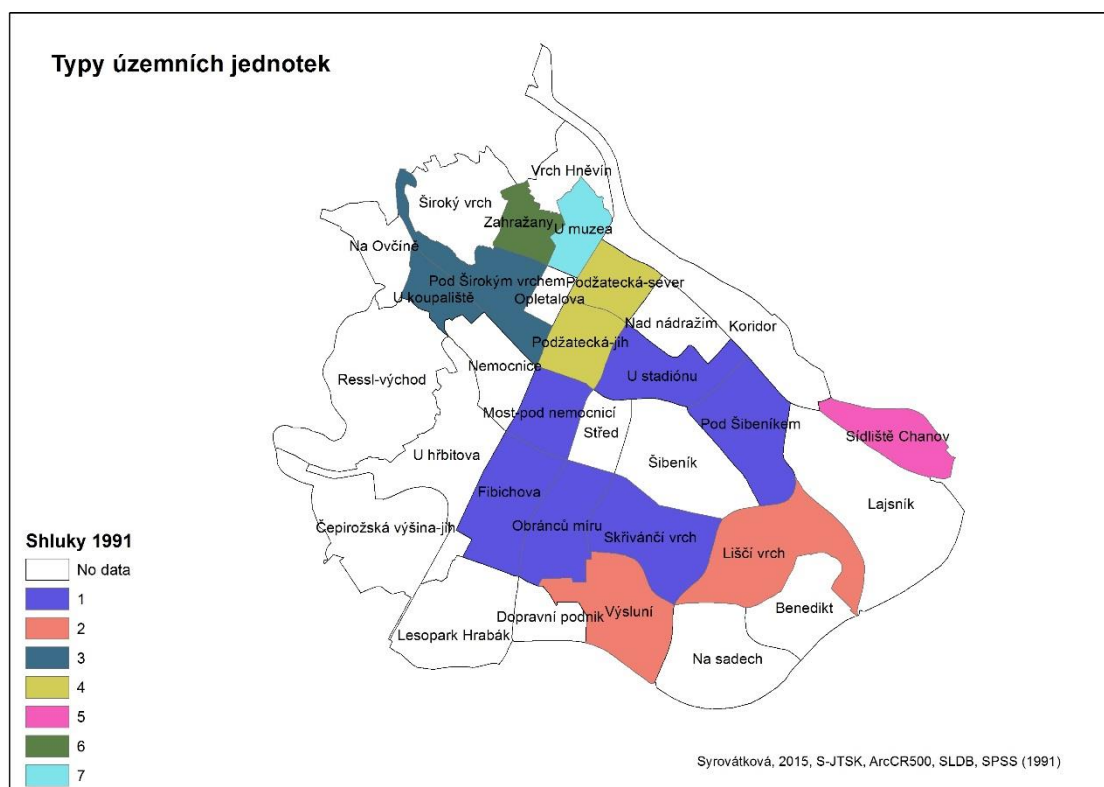
3.4 Shluková analýza dat

Shluková analýza je vícerozměrná statistická metoda pro klasifikaci objektů. Aplikována byla, neboť bylo zapotřebí analyzovat informace obsažené v datech generované množinou objektů, o jejichž struktuře toho víme poměrně málo. "Strukturou se přitom myslí rozdělení objektů do určitého systému kategorií, jež zachycuje podobnost objektů patřících do téže kategorie na jedné straně a nepodobnost objektů patřících do různých kategorií na straně druhé. ... Hledáme přirozené skupiny." (Hendl 2009, s. 491-492)

Vstupními proměnnými zde byly hodnoty faktorových skóre vzešlé z předcházející faktorové analýzy pro každý z uvažovaných urbanistických obvodů. Stanoveno bylo 7 shluků a to pro každý rok (1991, 2001, 2011). Následně byla vždy použita metoda *Compare means*, která napomohla při interpretaci jednotlivých shluků. Požadavky shlukové analýzy (vzájemně nezávislé a nekorelované proměnné, bezrozměrná čísla a nezávislost na jednotkách měření) splněny byly.

Zapotřebí je mít na paměti, že shluková analýza je metodou pro navrhování hypotéz. A proto jak upozorňuje J. Hendl (2009, s. 496), nemá "klasifikace objektů nebo proměnných získaná shlukovou analýzou ... žádnou vnitřní validitu. Oprávněnost každé klasifikace a z ní vycházející explanační struktury je zdůvodnitelná shodou se známými fakty bez vztahu ke způsobu jejího získání."

3.4.1 1991

Obr. 12 Typy územních jednotek vymezených v rámci shlukové analýzy 1991
vlastní zpracování

Shluk 1 pojednává o lokalitách panelových sídlišť vystavených během let 60. až druhá polovina let 70., tedy o husté zástavbě s velkým podílem osob v územní jednotce. Jedná se o lokalitu s velkým podílem produktivního zaměstnaného obyvatelstva (podíl lidí bez práce je zde dost nízký) na dobré vzdělanostní úrovni. Shluk charakterizuje dále movitost obyvatel, neboť je zde vysoký podíl domácností vlastníci alespoň jeden automobil. Vzhledem pak k poměrně nízkému podílu mladých obyvatel ve věku 0-14 let můžeme zkonstatovat, že tento shluk odpovídá bytové politice socialistické éry, kdy - jak už bylo zmíněno - obyvatelé stárnou spolu se svými domy. Jde proto o shluk převážně produktivního obyvatelstva ve středních letech.

Shluk 2 spojil ZSJ Výsluní a Liščí vrch. Jde o dva největší panelové komplexy v Mostě, budované zároveň a to na konci 80. let. Koncentrace obyvatel je zde velmi vysoká, což je vzhledem k výše uvedenému logické. Míra ekonomické aktivity je zde taktéž vysoká a dokonce největší co se všech shluků v tomto roce týče. Zároveň je zde druhý nejmenší podíl nezaměstnaných. Vidět bychom zde mohli podobnost s prvním shlukem, nicméně shluk druhý pojednává o oblasti nové nedávno vystavěné, tedy s mladými rodinami,

čemuž odpovídá i podíl obyvatel ve věku 0-14 let (tento podíl také největší ze všech sedmi shluků, tedy až na Sídliště Chanov). Vidět je zde opět souvislost s bytovou politikou. Také je zde velký podíl vzdělaného obyvatelstva.

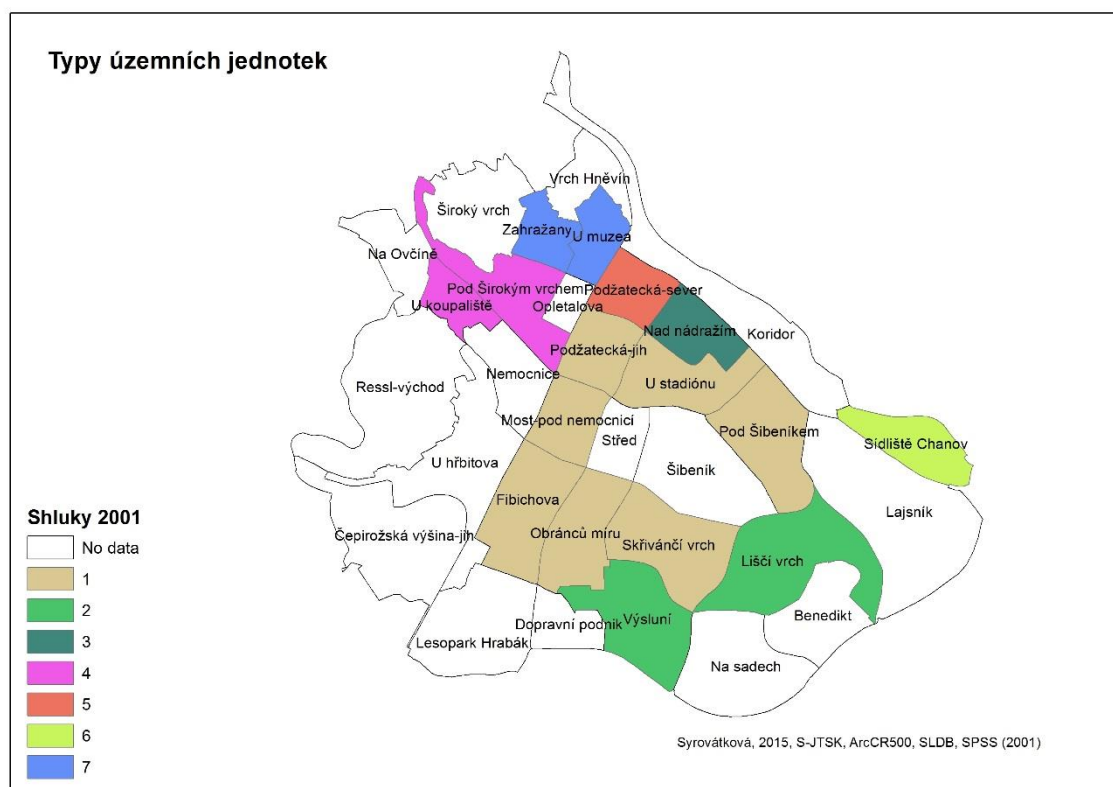
Shluk 3 spojil ZSJ U koupaliště a Pod širokým vrchem. Jedná se o lokality jak s rodinnými, tak bytovými domy; zde však cihlovými o výši podlaží maximálně 4 pater, jejichž výstavba probíhala převážně v rozmezí let 1957 - 1967. Tomu odpovídá demografická stránka a v lokalitě je největší podíl poproduktivních obyvatel. Jde však o poměrně vzdělané obyvatelstvo a je zde také vcelku vysoký podíl bytových domácností vlastních automobil.

Ve shluku 4 nalezneme urbanistické obvody Podžatecká - sever a Podžatecká - jih. Jedná se o dva obvody vystavené v 50. letech. I přes vyšší míru ekonomické aktivity je zde nejvyšší podíl osob nezaměstnaných (tedy až na Sídliště Chanov, které v tomto drží prvenství). Zároveň také jako u předchozího shluku je zde druhý nejvyšší podíl poproduktivního obyvatelstva, což odpovídá stáří lokality, vzpomeneme-li si na bytovou politiku. Dále je zde nejnižší míra vzdělanosti ze všech shluků (opět až na Sídliště Chanov). Tato lokalita nemá dobré hodnocení a mohla by být nazvána lokalitou zaostalou. Navíc se v severní části ZSJ Podžatecká nachází sociálně vyloučená lokalita Stovky.

Shluk 5 samostatně vymezil vyloučenou lokalitu Sídliště Chanov. Tato lokalita má bohužel prvenství jak v nejvyšší míře nezaměstnanosti, podílu obyvatel 0-14 let a podílu bytových domácností s alespoň 2 cenzovými domácnostmi, tak v nejnižším podílu poproduktivních a úrovni vzdělání. V lokalitě je segregováno převážně cikánské obyvatelstvo.

Poslední dva shluky (6 - Zahražany, 7 - U muzea) jsou dvě přeživší části starého Mostu. Obvody jsou tvořeny převážně rodinnými domy, respektive vilami. Lokalita Zahražany se nicméně také bohužel nevyhnula sídlištní panelové výstavbě během let 80., která - tak jako jinde po republice - narušila urbanistický ráz okolí. Ačkoli je shluková analýza rozdělila, jedná se o základní sídelní jednotky vzájemné podobnosti. Liší se pouze podílem nezaměstnaných, který je vyšší v obvodu U muzea (dříve U průmyslové školy).

3.4.2 2001

**Obr. 13 Typy územních jednotek vymezených v rámci shlukové analýzy 2001
vlastní zpracování**

Shluk 1 vymezil tytéž ZSJ jako v roce 1991, přibyl jen obvod Podžatecká - jih, který spadl v předešlé analýze do shluku s vysokou mírou nezaměstnanosti a nízkou vzdělanostní úrovní. Zde již spadá do shluku vykazujícího průměrné hodnoty vůči ostatním shlukům a to ve všech směrech (míra ekonomické aktivity, nezaměstnanost, vzdělanostní úroveň, stáří a skladba obyvatel ...).

Ani druhý shluk se svým vymezením neliší od toho z roku 1991; opět jsou pospolu dva největší sídlištní komplexy, Liščí vrch a Výsluní. V roce 2001 si lokality vzdělanostně o něco pohoršily, jinak se však víceméně nic nezměnilo. Stále je zde největší míra produktivních obyvatel, vysoká míra obyvatel ve věku 0-14 let a poměrně vysoký podíl domácností vlastních alespoň jeden automobil či PC.

Shluk 3 vymezil nově se v analýze objevilší ZSJ Nad nádražím. Struktura této ZSJ byla již několikrát popisována výše a právě její charakteristika (vysoký podíl poproduktivního obyvateľstva) má na vyseparování shluku vliv.

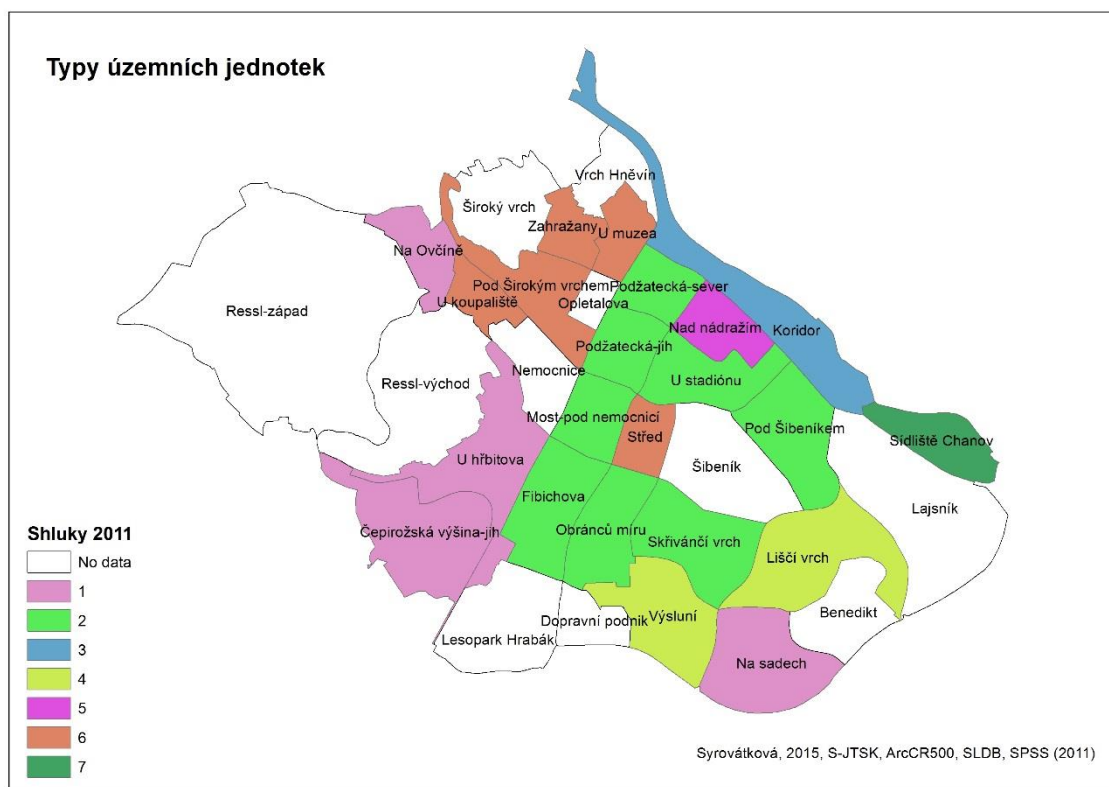
Shluk 4 - Zde taktéž opět nalezneme jednotky Pod širokým vrchem a U koupaliště pospolu, přičemž se nijak výrazně nezměnily ani vlastnosti shluku tak, jak jsou uvedeny u analyzovaného roku 1991. Tato oblast si prozatím udržuje stabilitu.

V pátém shluku se osamostatnila ZSJ Podžatecká - sever, která v roce 1991 spadala spolu s jednotkou Podžatecká - jih do shluku s nepříliš dobrými vlastnostmi. Zatímco se jižní části podařilo vzchopit (viz Shluk 1), severní obvod je stále charakterizován poměrně dosti vysokou mírou nezaměstnanosti. O něco však klesl podíl poproduktivních obyvatel a vzrostl podíl těch ve věku 0-14 let. Také vzdělanostní úroveň již nepatří mezi nejhorší. Podžatecká - sever tak evidentně po vzoru jižní částí prochází taktéž strukturální proměnou.

Shluk 6 opět vymezil Sídliště Chanov, jehož charakteristika je stejná jako v analýze z roku 1991.

V posledním shluku se spojily dvě ZSJ, které v roce 1991 tvořily shluky sice oddělené, avšak mnoho se od sebe nelišící. Řeč je o obvodech U muzea a Zahražany. Tento shluk je na tom v analyzovaném roce 2001 zdaleka nejlépe - vysoký podíl zaměstnavatelů, malý podíl nezaměstnaných (dokonce jeden z nejnižších), dále se vytratil podíl poproduktivních (který v roce 1991 lokality rozdělil) a stoupl naopak podíl dětí a mladistvých (0-14 let). Nejvyšší je zde vzdělanostní úroveň a zároveň podíl bytových domácností s alespoň jedním automobilem či PC. Do tohoto shluku můžeme zařadit obyvatelstvo ekonomicky silnější, s vyšším sociálním statusem. Atraktivita místa z hlediska návaznosti na zmizelou historii Mostu, hezké prostředí, klidná čtvrť - to jsou indikátory, jež by se daly označit za rozhodující při formování preferencí u obyvatel směřujících do této lokality.

3.4.3 2011

Obr. 14 Typy územních jednotek vymezených v rámci shlukové analýzy 2011
vlastní zpracování

První shluk tvoří čtyři nové ZSJ, které v předchozích rocích do analýzy nevstoupily z důvodu malého počtu obyvatel (nesplňovaly minimální počet 100). Jde o lokality, v nichž byl identifikován proces výstavby nových rodinných domů. Proměnné mající vliv na utváření shluku jsou tyto: vysoký podíl zaměstnavatelů z celkového počtu EA, nejvyšší míra ekonomické aktivity, nejnižší podíl nezaměstnaných, nejvyšší podíl obyvatel ve věku 0-14 let, nejvyšší míra vzdělanostní úrovně, nejvyšší podíl zaměstnaných v terciérním sektoru, nejvyšší podíl bytových domácností vlastnicích PC. Jedná se tedy o lokality s obyvatelstvem s vysokým sociálním statutem, ekonomicky silné.

Druhý shluk tvoří ZSJ, které patřily jak v roce 1991, tak 2001 do shluku 1. Jedinou změnou je přírůstek urbanistického obvodu Podžatecká - sever, který má od roku 1991 vzestupnou tendenci. Nyní v roce 2011 se zařadil po bok shluků vykazující vůči ostatním průměrné hodnoty ve všech směrech (míra ekonomické aktivity, nezaměstnanost, vzdělanostní úroveň, stáří a skladba obyvatel ...). Toto území tedy během let zůstává konstantní, jediné co se mění, je opětovné zlepšení statusu Podžatecká - sever, která se z původně zaostalé lokality proměnila na lokalitu slušně hodnocenou.

Shluk 3 je tvořen jediným urbanistickým obvodem a to obvodem Koridor. Jak již bylo zmíněno, jedná se o dopravní obchvat města a doprovodné objekty jako například budova Českých drah. Proto nemá význam se tímto obvodem v hodnocení zabývat.

Ve shluku 4 jsou opět pospolu Liščí vrch a Výsluní a oproti roku 2001 nedošlo k výraznější změně. Stále zde roli hraje vysoká míra produktivních, vzdělanostní úroveň zůstává na relativně stejné úrovni, podíl bytových domácností vlastnicích PC také. Poklesl jen podíl obyvatelstva ve věku 0-14 let a narostl podíl obyvatelstva pracujícího v terciérním sektoru. Dá se říci, že oblast stagnuje. Přesto jsou tyto dvě oblasti zahrnuty v roce 2013 do Integrovaného plánu rozvoje města Mostu, kde se o nich hovoří jako o zónách deprivace. V lokalitě Liščí vrch se totiž nachází sídliště zvané Sedmistovky, jehož část byla roku 2006 označena za sociálně vyloučenou lokalitu. Na druhou stranu mohou být data zkreslena v důsledku probíhající výstavby rodinných domů na východě této ZSJ, odstartované okolo roku 2006.

Shluk 5 obsahující ZSJ Nad nádražím viz shluková analýza 2001.

Shluk 6 tvoří urbanistické obvody Pod širokým vrchem, U koupaliště (tak jako u roku 1991 i 2001) a nově taktéž zahrnul dříve samostatné shluky ZSJ Zahražany a ZSJ U muzea. Tyto čtyři jednotky, jak se zdá, daly dohromady své charakteristiky shluků z přechozích analýz, neboť nyní jsou charakterizovány takto: stále vysoký podíl zaměstnavatelů (předběhl jen Shluk 1 nové výstavby rodinných domů) a vysoká vzdělanostní úroveň. Nezaměstnanost, podíl poproduktivních a podíl obyvatel ve věku 0-14 let se dostaly do průměrných hodnot z hlediska všech shluků. Stále se tedy jedná o poměrně dobrou lokalitu, dá se říci druhou nejlepší po lokalitě s ekonomicky silným obyvatelstvem zobrazené shlukem 1.

Poslední shluk 7 opět samostatně vyseparoval Sídliště Chanov.

3.5 Souhrn výsledků

I přes omezení, která s sebou metoda faktorové a shlukové analýzy přináší, lze na základě výstupů těchto analýz na území městské části Most II identifikovat tyto proměny sociálně-prostorové struktury:

Výrazné jsou zde tendence k prostorové separaci (viz kap. 2.3) vyšších příjmových skupin obyvatelstva směrem na okraj města. Jedná se za prvé o lokality s převládající novou výstavbou rodinných domů (Na ovčíně, U hřbitova, Čepirožská výšina - jih, Na sadech), kdy tyto územní jednotky vykazují vysoké hodnoty vzdělanostně-profesních proměnných. Za druhé pak o území s převládající starou zástavbou (tj. cihlovými bytovými domy, rodinnými domy a vilami), kde může být preference obyvatel ohledně této lokality založena na kulturním faktoru a tradici, přesně tak jak o tom hovoří W. Firey (1945).

Naopak prostorová segregace byla prokázána na Sídlišti Chanov, což je lokalita, která jako jediná zůstává během let stále specifická a na okraji. Dále (i přes vzestup této lokality) v ZSJ Podžatecká - sever, respektive v jeho severovýchodní části, kde se nachází sociálně vyloučená lokalita "Stovky". Předpokládán byl i výskyt v ZSJ Liščí vrch, kde je taktéž evidována sociálně vyloučená lokalita ("Sedmistovky"). V tomto případě však výsledky analýz předpoklad neprokázaly. Této lokalitě bude věnován prostor v případové studii (viz kap. 4.2).

Dalším procesem, který byl identifikován, je proces revitalizace dříve deprivovaného území, spojený se změnou sociální struktury rezidentů této lokality (gentrifikace). Jedná se o ZSJ Podžatecká (sever i jih), která na začátku analýzy (rok 1991) nepatřila mezi oblasti s dobrou adresou (nízká úroveň vzdělanosti, vysoká míra nezaměstnanosti). Přesto se postupem let zařadila mezi lepší lokality vykazující střední hodnoty, tedy mezi oblasti s homogenní vrstvou obyvatelstva. Tato lokalita bude zájmem druhé případové studie.

Analýza také poukazuje na sociální homogenizaci vnitřních panelových sídlišť, koncentrovaných kolem městského centra. Jedná se o lokality vykazující střední hodnoty ve všech oblastech - sociální, ekonomická, demografická. Jedná se o ZSJ U stadiónu, Pod Šibeníkem, Skřivánčí vrch, Obránců míru, Fibichova, Most - pod nemocnicí, Podžatecká - jih a také Podžatecká - sever. Zde dochází ke koncentraci obyvatel střední

třídy, z nichž zde mnozí žijí od doby jejich vzniku a vytvořili si k místu svého bydliště blízký vztah. Zároveň se v mnoha případech jedná i o skutečné vlastníky bytů (Špaček 2012, s. 983).

4 Případové studie

I přes charakterové vlastnosti města Mostu zde probíhají zajímavé transformační procesy měnící strukturu zdejších lokalit. V následujících kapitolách bude pojednáno o urbanistických obvodech Podžatecká - sever a Liščí vrch. První jmenovaná představuje oblast, která se díky revitalizaci a s tím související změně obyvatel, dostala z lokalit se špatnými hodnotami mezi čtvrtě patřící k těm vyhledávanějším. Naopak lokalita Liščí vrch je oblastí, která se sice dle provedené analýzy mění jen trochu, na druhou stranu je zde od roku 2006 evidována sociálně vyloučená lokalita.

Co se metodiky případových studií týče, vychází popis procesů a změn fyzického prostředí z kvalitativní analýzy - čerpáno bylo z dostupných dokumentů, a to především z Integrovaných plánů rozvoje města (IPRM) - *Deprivované mostecké zóny a občanské soužití* a *Sídliště Liščí Vrch a Výslunní* - a souvisejícími dokumenty jako je vypracovaná *Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most*. Dále dokumenty Úřadu vlády České republiky (*Evaluační lokálních partnerství, Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit*).

Vývoj sociální struktury místa byl pak sledován především na statistických datech. Zdrojem byla data za ZSJ dostupná z databáze SLDB za roky 1991, 2001 a 2011. Vypočítány byly klasické ukazatele (tj. věková struktura, vzdělanostní úroveň a míra nezaměstnanosti), jež nejlépe znázorňují stav sociální struktury.

Údaje o cenách bytu byly zjištěny prostřednictvím průzkumu internetových realitních inzerátů a cenových map.

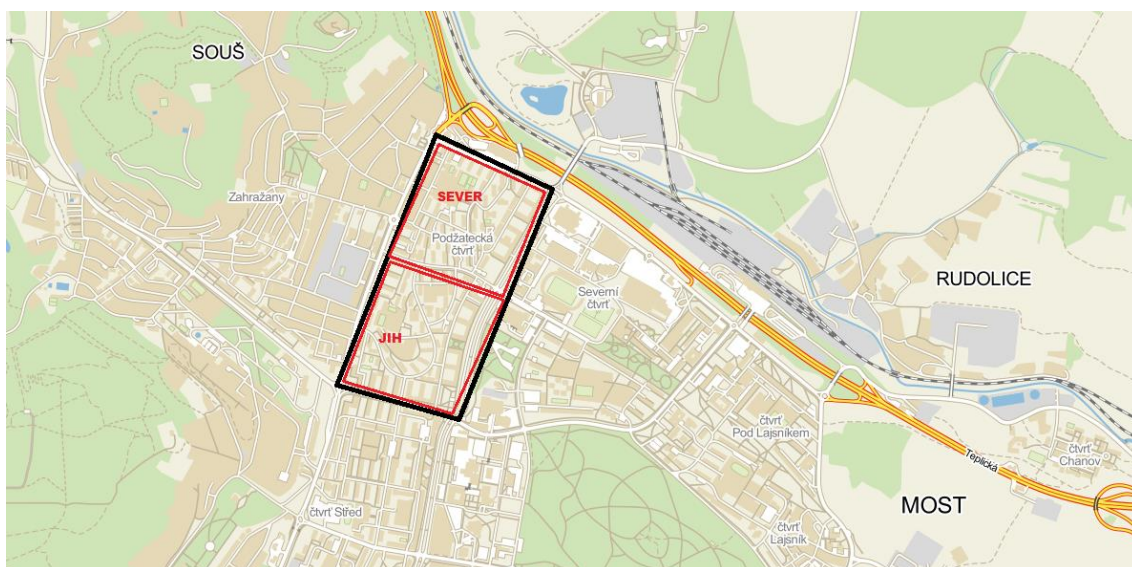
4.1 Podžatecká

4.1.1 Vývoj čtvrti

Čtvrť Podžatecká¹⁵ nacházející se na severozápadě obce, je vymezena dnešními ulicemi Československé armády (na západě), Josefa Skupy (na jihu) a třídou Budovatelů

¹⁵ Souhrnné označení pro ZSJ Podžatecká - sever i ZSJ Podžatecká - jih.

(na východě). Čtvrť byla vystavena v letech 1952 až 1960 jako rozšíření starého města. Navazuje na ZSJ Zahražany a ZSJ U muzea, nejstarší části města, kde nalezneme secesní stavby (rodinné vily, budovu dnešního Oblastního muzea, komplex armádních kasáren) a budovu Gymnázia z první poloviny 20. století. Na severozápadě tuto čtvrť uzavírá vrch Hněvín se stejnojmenným hradem (dnes sloužící jako restaurace a hvězdárna).

Obr. 15 Lokace čtvrti Podžatecká v kontextu města
zdroj: mapy.cz

V Podžatecké bylo postaveno celkem 3 418 bytů v obytných cihlových domech o výšce čtyř až pět pater. Jedinou výjimkou jsou bloky domů při ulici Budovatelů, jež dosahují výšky sedmi pater. Při stavbě těchto bloků byl původní architektonický návrh pozměněn (na základě změny názorů po r. 1954 na ekonomii i tvarování objektů) a již postavené příčné řady domů byly propojeny dalším křídlem při ulici Budovatelů¹⁶, čímž se vytvořily polouzavřené bloky ve tvaru písmene E.

Po r. 1989 došlo k privatizaci nemovitého majetku a bytový fond, nyní ve vlastnictví obce, byl dále nabízen k prodeji. Touto cestou část bytového fondu skoupily realitní společnosti z Prahy, které sem (respektive do lokality "Stovek") vystěhovaly neplatiče a tzv. „problémové“ nájemníky z Prahy a Středočeského kraje. Údajně prý často za příslib finanční odměny (ÚVČR 2009). Stav obydlivosti v roce 1991 je znázorněn v tabulce níže.

¹⁶ dostupné na: <http://starymost.web2001.cz/vystavba.htm>

Tabulka 4 Stav obydlitelnosti bytů ve sledovaném území za rok 1991; zdroj: SLDB, vlastní zpracování

Podžatecká - sever					Podžatecká - jih			
Obydlené domy - celkem	156	<i>Z toho</i>	RD	6	137	<i>Z toho</i>	RD	0
			BD	150			BD	132
			OB	0			OB	5
Neobydlené domy - celkem	10	<i>Z toho</i>	BD	10	18	<i>Z toho</i>	BD	18
Počet bytů - celkem	1502	<i>Z toho</i>	RD	6	1932	<i>Z toho</i>	RD	0
			BD	1496			BD	1930
			OB	0			OB	2
Neobydlené byty - celkem	360	<i>Z toho</i>	BD	360	268	<i>Z toho</i>	BD	268

RD - rodinné domy; BD - bytové domy; OB - ostatní budovy

V průběhu 90. let pak dochází pod vedením Mostecké uhelné a.s. (dnes Czech Coal a.s.) k prvním revitalizacím bytových domů , a to v ulici Čsl. Armády, Mikoláše Alše a Vladislava Vančury (viz Obr. 16). Následně na to začínají procházet fyzickou, sociální a funkční změnou také další objekty. Například podél ulice Chomutovská (viz Obr. 17), nebo v ulici J. Lady (viz Obr. 18, Obr. 19), vznikají v revitalizovaných domech nejen nové moderní byty, ale také restaurace, kavárny či kanceláře.

Obr. 16 Ulice Vladislava Vančury, vlastní foto

Obr. 17 Ulice Chomutovská, vlastní foto

Obr. 18 Neobydlený bytový dům v ulici Josefa Lady, začátek 90. let
zdroj: <http://borrelly.xf.cz/images/bydleni1.jpg>

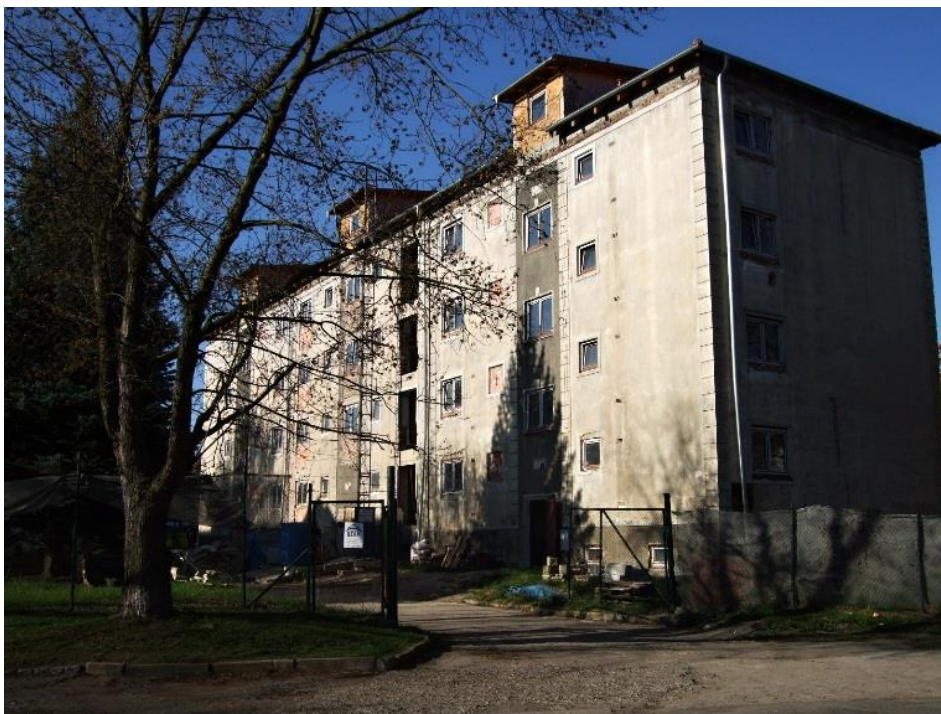

Obr. 19 Ulice Josefa Lady, vlastní foto

V současné době čeká revitalizace na zbylé čtyři bytové domy v ZSJ Podžatecká - sever, jejichž stav můžeme vidět na Obr. 20 a Obr. 21.

Obr. 20 Ulice Josefa Seiferta, vlastní foto

Obr. 21 Rekonstruovaný dům v ulici Mikoláše Alše, vlastní foto

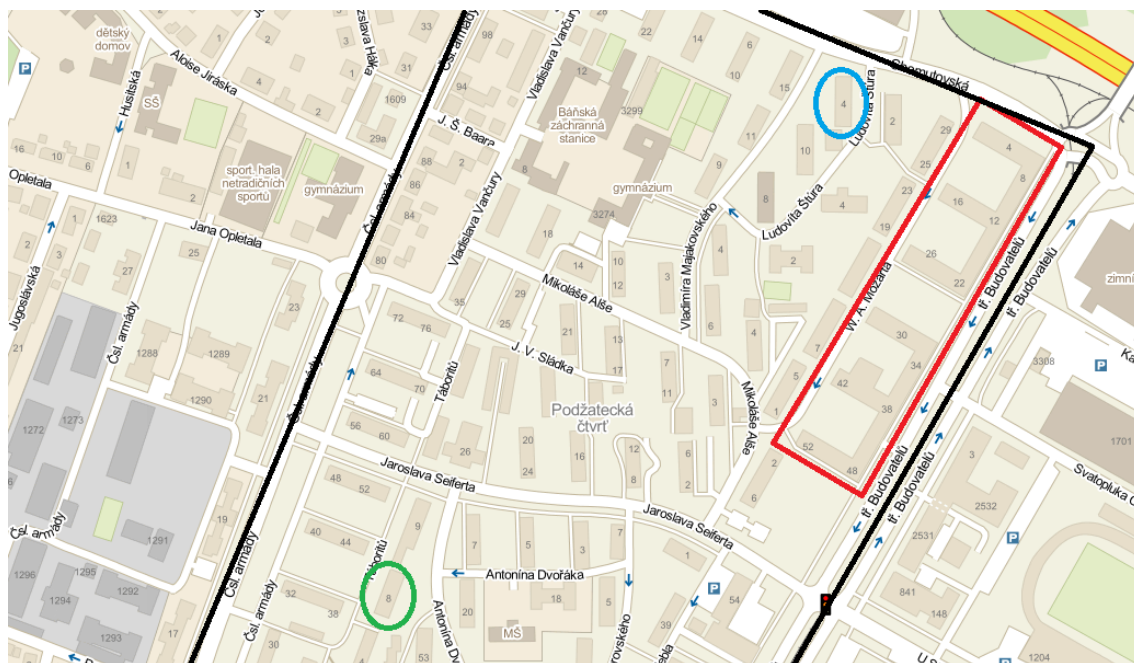
Díky atraktivitě lokality a nabídce moderních bytů je mezi obyvateli města po těchto bytech zvýšená poptávka. To dokazuje také průzkum realitních internetových inzerátů. Bytů k prodeji v těchto revitalizovaných domech není mnoho, a stejně tak bytů k pouhému pronájmu. Cena za koupi bytu se pohybuje v řádkách milionu. Byt o rozloze 53m² lze pořídit za 700 tis. Kč; větší byty o rozloze cca 180m² jsou k prodeji okolo 2,5 mil. Kč.¹⁷

Revitalizace území poukazuje na vzájemnou provázanost jednotlivých fyzických a sociálních složek, neboť rekonstrukce domů je zde spojena se zvýšením sociálního statusu nových vlastníků, čímž dochází k nahrazování původního obyvatelstva novým, příjmově silnějším, které je schopno platit vyšší nájem, popřípadě byty odkoupit do soukromého vlastnictví. Řeč je o gentrifikaci (Ilík, Ouředníček 2007; Sýkora 1996).

¹⁷ Na základě studia internetových realitních inzerátů.

4.1.2 "Stovky"

Fyzická obnova jde ruku v ruce se změnou sociálního statusu obyvatel, čímž lokalita získává nový charakter a dochází k rozvoji sociální segregace (Sýkora 1996). Na Obr. 22 níže je vyznačena sociálně vyloučená lokalita „Stovky“, jež je součástí proměňující se čtvrti Podžatecká.

Obr. 22 Sociálně vyloučená lokalita „Stovky“, včetně vyznačení bloku 14 (modře) a 60 (zeleně)
zdroj: mapy.cz

Sociálně vyloučenou lokalitou „Stovky“ rozumějme šest bloků označených čísly 95 až 100 situovaných na severovýchodním konci třídy Budovatelů a z druhé strany vymezených ulicí W. A. Mozarta. Nejedná se však o šest samostatně stojících domů, ale tři bloky vždy vytvářejí společnou bytovou jednotku s půdorysem ve tvaru písmene E. Výška budov se pohybuje v rozmezí od čtyř do sedmi poschodí. Z ulice Budovatelů je možné projít průchody do čtyř dvorů mezi jednotlivými bloky, které jsou koncipovány jako společný prostor s lavičkami, hřištěm či odstavnou plochou pro automobily. Tyto mezidomní prostory byly v loňském roce 2014 kompletně zrekonstruovány (viz Obr. 23, Obr. 24). Byty zde jsou I. a II. kategorie o velikosti 1+1 až 3+1. Celkově jde o cca 546 bytových jednotek. Některé byty v přízemí slouží jako nebytové prostory – Klub národnostních menšin v bloku 98, příležitostná služebna Policie ČR či prodejny (IPRM DEMOS 2008, s. 34; ÚVČR 2009, s. 15- 21).

Největším vlastníkem bytového fondu v této lokalitě je stavební bytové družstvo Krušnohor (dále SBD Krušnohor). Zbytek fondu je vlastněn více jak 70 různými subjekty. V rámci Podžatecké je nutno upozornit na bloky 14 a 60, vlastněné právě SBD Krušnohor, které sem umisťuje/umisťovalo neplatiče (ÚVČR 2009, s. 15, 25). Minulý čas se vztahuje k bl. 60, který byl zcela vybydlen. V současnosti se plánuje rekonstrukce tohoto bloku, která by měla přinést nové funkční využití, a to domov pro seniory s Alzheimerovou chorobou či jinou formou demence (Mostecký deník, 2014).

Počet obyvatel je odhadován na 1 600, z toho hrubým odhadem 30 % tvoří Cikáni (ÚVČR 2009; Pícha 2013, s. 52). Míra nezaměstnanosti je dle odhadu terénních pracovníků Klubu národnostních menšin z roku 2008 cca 50 %. Legálně v této lokalitě pracuje kolem 1/3 obyvatel, další 2/3 pracují načerno (IPRM DEMOS 2008, s. 16). Lokalita „Stovek“ navazuje na centrum Mostu a v blízkosti se také nachází mateřská školka, základní škola i gymnázium. Nejedná se tedy o prostorově vyloučenou lokalitu.

Růžička v článku Wacquant v „romském ghettu“ polemizuje o tom, zdali se sociálně vyloučené lokality v českém prostředí dají nazvat ghetty, dle toho, jak ghetto charakterizuje Wacquant. Ten říká, že funkce ghett je 1) fyzicky separovat, za 2) extrahovat ekonomickou hodnotu z marginalizované skupiny. Extrakcí ekonomické hodnoty z obyvatel sociálně vyloučené lokality se myslí především to, že externí subjekty jako soukromé osoby či stát (resp. místní samosprávy) požadují vzhledem ke stavu bytu nepřiměřený nájem. Život je tedy mnohdy nákladnější než mimo takovéto soc. vyloučené lokality (Růžička 2012, s. 35-37). Průzkum internetových realitních inzerátů ohledně výše cen nájmu v lokalitě „Stovky“ nic podobného neprokázal. Za byt o velikosti 40m² zaplatí nájemník okolo 4 000 Kč, za byt o 62 m² 6 500 Kč. Ceny jsou přibližně stejné jako ceny nájmu v celé lokalitě Podžatecká (kromě nových moderních bytů v urbanistickém obvodu Podžatecká – sever), z čehož vyplývá, že nedochází k znevýhodňování sociálně vyloučených obyvatel v lokalitě „Stovky“.

Na základě výše zmíněné charakteristiky by se sociálně vyloučená lokalita „Stovky“ jako ghetto označit nedala. Fyzicky jsou svým způsobem obyvatelé separováni, ale nikoli prostorově, neboť lokalita Stovek se nachází v těsné blízkosti revitalizovaných domů s moderními byty, s dobrou dopravní i školskou dostupností. Extrakce ekonomických hodnot od externích subjektů se na základě průzkumu realitních inzerátů taktéž

neprokázala. Proto raději zůstaňme – ač dle L. Touška (2007) vágního eufemismu – u sociálně vyloučené lokality.

V loňském roce částečně proběhla rekonstrukce lokality podle plánu obsaženého v IPRM Deprivované mostecké zóny a občanské soužití (DEMOS) z r. 2008. Vytvořeny byly nové parkovací plochy podél třídy Budovatelů pro nájemníky a majitele přilehlých bytových domů, dále proběhla rekonstrukce a oprava chodníků, oprava fasád bytových domů, parkové úpravy a vybudování volnočasových projektů (místa oddechu – altán, fontána, sportoviště a dětská hřiště). Otázkou je, jaké důsledky bude mít tato rehabilitace lokality pro tamní obyvatele.

Obr. 23 "Stovky", vlastní foto

Obr. 24 Rekonstruovaný vnitroblok lokality Stovky, vlastní foto

4.1.3 Změna sociální struktury 1991 – 2011

Čtvrť Podžatecká se, jak již bylo zmíněno, skládá ze dvou urbanistických obvodů (Podžatecká – sever, Podžatecká – jih). Severní obvod je na tom oproti jižnímu v podstatě hůře, co se skladby obyvatel týče. V důsledku této skutečnosti byla zjištěná kvantifikovatelná data vyhodnocována za urbanistické obvody separátně.

V Tabulka 5 je popsána věková struktura obyvatel čtvrti Podžatecká v porovnání s celorepublikovou a městskou hodnotou. Z tabulky je zřejmé, že severní obvod od r. 2001 převyšuje hodnotu jak městskou a celorepublikovou, tak hodnotu jižního urbanistického obvodu co se počtu obyvatel v rozmezí 0-14 let týče. Naopak hodnota počtu obyvatel v kategorii 65+ za celou čtvrť Podžatecká od r. 1991 klesá, zatímco ta městská a republiková stoupá. Severní obvod pak v této kategorii vykazuje skoro o polovinu nižší hodnoty než obvod jižní, což by mohl být vliv nově nastěhovaných obyvatel s vyšším sociálním statusem do revitalizovaných bytových domů. Další možností by mohl být fakt, že 1) sociálně vyloučení obyvatelé z lokality „Stovek“ vyhledávají méně zdravotní péči, což vede k nižšímu věku úmrtnosti a 2) že sociálně vyloučení Cikáni mají větší počet vlastních dětí.

Tabulka 5 Věkové skupiny ve sledovaném území (v %; absolutní počet vyjádřen v závorce); SLDB, vlastní zpracování

		0 - 14	15 - 64	65+
1991	Česká republika	20,8	67,3	11,9
	Most	22,1	68,8	9,1
	Podžatecká - jih	13,6 (438)	67,2 (2 170)	19,2 (619)
	Podžatecká - sever	19,4 (497)	67,1 (1 722)	13,6 (349)
2001	Česká republika	16,2	70,0	13,8
	Most	17,1	71,8	11,1
	Podžatecká - jih	17,6 (630)	64,7 (2 310)	17,7 (632)
	Podžatecká - sever	22,2 (525)	67,2 (1 592)	10,6 (251)
2011	Česká republika	14,3	70,0	15,8
	Most	14,4	71,3	14,3
	Podžatecká - jih	15,6 (596)	71,2 (2 726)	13,2 (505)
	Podžatecká - sever	19,0 (523)	72,5 (1 992)	8,5 (234)

Podíváme-li se do Tabulky 6, znázorňující vzdělanostní strukturu, zjistíme, že počet obyvatel v kategorii *Základní včetně neukončeného* klesá. Tento fakt by mohl vést k potvrzení nárůstu vyššího sociálního statutu ve čtvrti Podžatecká. Taktéž roste počet obyvatel v kategorii *Úplné střední s maturitou, Vyšší odborné a Vysokoškolské*. V kategorii *Úplné střední s maturitou* je u severního urbanistického obvodu v roce 2011 vidět 2% rozdíl oproti jižnímu. V kategorii *Vysokoškolské* tento rozdíl nabyl téměř dvojnásobné hodnoty (Podžatecká sever – 11,9 %; Podžatecká jih – 6,6 %). Navíc severní obvod dosahuje hodnot podobných těm celorepublikovým a značně převyšuje hodnoty města. Uvědomíme-li si fakt, že městské hodnoty jsou navíc značně ovlivněny lokalitou, jako je Sídliště Chanov, je vzestup vzdělanostní úrovně opravdu velmi pozitivní skutečností, mluví v prospěch tohoto urbanistického obvodu. Je tedy jasné, že se s postupem času (který souvisí s rehabilitací domovního fondu) se do lokality soustřeďuje více lidí vzdělaných.

Tabulka 6 Vývoj vzdělanostní úrovně obyvatel ve věku 15 let a výše; SLDB, vlastní zpracování

		Bez vzdělání	Základní včetně neukončeného	Střední vč. vyučení (bez maturity)	Úplné střední (s maturitou)	Vyšší odborné a nástavbové	Vysokoškolské
1991	Česká republika	0,3	33,1	35,4	22,8	0,1	7,2
	Most	0,4	35,0	35,0	21,0	0,1	5,1
	Podžatecká - jih	0,1	47,2	30,6	14,8	0,0	3,5
	Podžatecká - sever	0,3	46,7	32,4	14,7	0,1	2,7
2001	Česká republika	0,4	23,0	38,0	27,1	1,3	8,9
	Most	0,7	27,3	38,1	23,4	2,9	6,1
	Podžatecká - jih	1,2	31,8	36,2	19,4	2,6	5,1
	Podžatecká - sever	1,1	32,6	34,7	19,0	2,2	5,9

2011	Česká republika	0,5	17,6	33,0	27,1	4,1	12,5
	Most	0,6	22,3	33,3	24,9	3,1	8,3
	Podžatecká - jih	0,7	24,0	28,3	20,9	2,7	6,6
	Podžatecká - sever	1,5	23,8	25,8	22,8	3,0	11,9

V předposlední tabulce (Tabulka 7) je vyjádřen poměr nezaměstnaných k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu. Počet EA i procentuální poměr nezaměstnaných ve čtvrti Podžatecká od r. 2001 klesá. Čtvrť tedy drží městský, a v případě nezaměstnanosti i republikový trend. Jistě v tomto hraje roli fakt, že město Most populačně stárne (viz Tabulka 5). Procento nezaměstnaných v obou urbanistických obvodech přesahuje městskou hodnotu. V případě severního obvodu je však možné si povšimnout že pokles procentuálního poměru v roce 2011 je menší, než pokles u obvodu jižního. Tento fakt by se dal interpretovat tak, že i přes sociální obměnu lokality, je míra nezaměstnanosti v severním obvodu zvyšována sociálně vyloučenou lokalitou Stovky.

Tabulka 7 Míra nezaměstnanosti; SLDB, vlastní zpracování

EA obyvatelstvo			Počet nezaměstnaných	Míra nezaměstnanosti
1991	Česká republika	5 421 102	122 814	2,3
	Most	39 003	949	2,4
	Podžatecká - jih	1594	44	2,8
	Podžatecká - sever	1314	75	5,7
2001	Česká republika	5 146 000	418 000	8,1
	Most	36 542	6 799	18,6
	Podžatecká - jih	1171	322	27,5
	Podžatecká - sever	1692	448	26,5
2011	Česká republika	5 223 000	351 000	6,7
	Most	31 443	4 884	15,5
	Podžatecká - jih	1279	250	19,5
	Podžatecká - sever	1618	345	21,3

4.1.4 Závěr

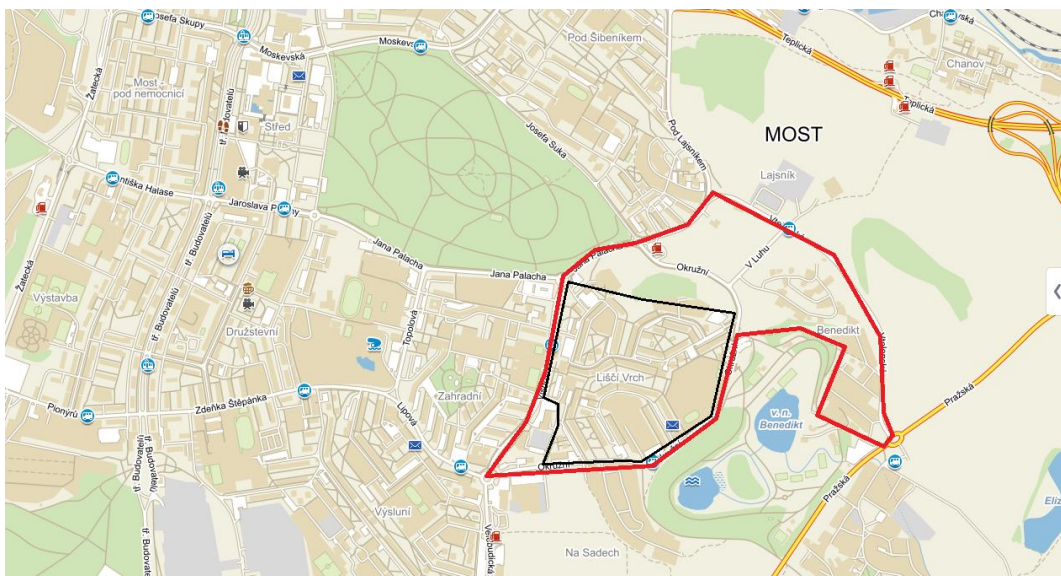
Na základě porovnání empirického výzkumu se statistickými daty můžeme usuzovat, že se proces revitalizace a následná změna sociální struktury ve čtvrti Podžatecká odráží v kvantifikovatelných datech, uvedených v tabulkách v předchozí podkapitole. Čtvrť Podžatecká je tedy lokalitou opravdu velkých dynamických proměn. Proměn na jedné straně určitě pozitivních – rekonstrukce starého bytového fondu a navrácení života celé čtvrti (přinejmenším severnímu urbanistickému obvodu), tak na straně druhé pokračování sociální exkluze v lokalitě „Stovky“.

I přes nedávnou aktivitu města, které lokalitu „Stovek“ rekonstruovalo, lze těžko odhadnout další vývoj. Pro integraci sociálně vyloučených lokalit nestačí jen opravit fasády domů, obnovit park a přidat fontánu s lavičkami. Tyto kosmetické úpravy situaci v segregovaných lokalitách příliš nezmění, neboť změna k lepšímu by měla přijít (tak jak je často slyšet) zvnitřku, nikoli zvenčí.

Jedním z vnitřních problémů segregované lokality může být přijetí určitých vzorců jednání, tzv. maladaptivních vzorců, sociálně vyloučenými obyvateli. Specifické podmínky na okraji společnosti se nutně u jedince projeví přijetím určitých vzorců jednání, které mohou být v rozporu s normami a hodnotami většinové společnosti a jako takové jsou většinou nahlíženy negativně. Tyto osvojené vzorce jsou funkční pouze v podmínkách sociální exkluze a segregovaným obyvatelům znemožňují uspět ve většinové společnosti, což vede k posilování a reprodukování stavu vyloučení (Toušek 2007).

4.2 Liščí vrch

4.2.1 Sedmistovky

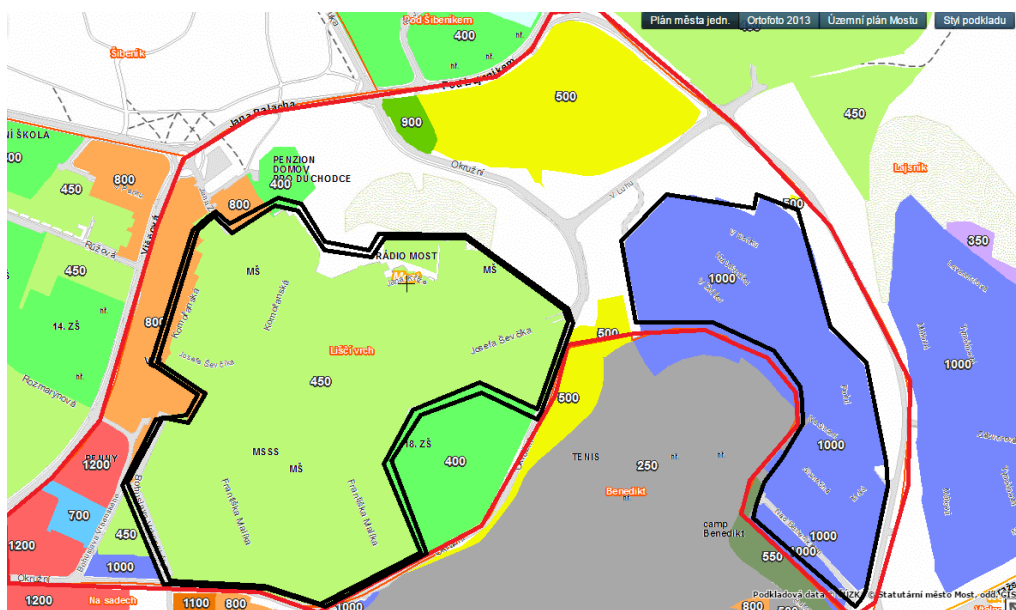
Obr. 25 Vymezení urbanistického obvodu Liščí vrch v kontextu města (červeně);
Vymezení sídliště "Sedmistovky" v kontextu ZSJ (černě)
zdroj: mapy.cz

Lokalita Liščí vrch (viz Obr. 25), leží na jihovýchodním okraji města. Součástí území je sídlištní komplex, zvaný "Sedmistovky", jenž patří k největším panelovým sídlištím v Mostě a byl vybudován v poslední fázi výstavby města, tedy v letech 1985 až 1990. Komplex je tvořen 36 bloky (č. p. 700 - 736) panelových domů různé velikosti, o sedmi patrech. Lokalita Sedmistovek je ze tří světových stran (S, V, J) ohraničena ulicí Okružní, na západní straně ji pak od centra města odděluje ulice Jana Palacha a Višňová. Dle SLDB za rok 2011 zde bylo evidováno 8 041 obyvatel (více obyvatel má už jen ZSJ Výsluní - 9 762 osob). Takto výrazná koncentrace (viz také Obr. 11) obyvatelstva "do velkých sídlištních komplexů s sebou nese vysokou míru anonymity prostředí a zvýšené riziko výskytu sociálně patologických jevů" (IPRM Most). Dle dostupné cenové mapy města Most (viz Obr. 27) s informacemi za rok 2013 patří tato lokalita k jedněm z nejlevnějších. Extrakce ekonomických hodnot od externích subjektů zde však prokázána nebyla.

Obr. 26 Sedmistovky, vlastní foto

Součástí obvodu Liščí vrch je nicméně také nově se rozvíjející lokalita výstavby rodinných domů. Zde je naopak dle cenové mapy (viz Obr. 27) jedna z dražších lokalit. Dalo by se tedy říci, že tato část jistě nějakým způsobem ovlivňuje výsledky v SLDB.

Obr. 27 Cenová mapa ZSJ Liščí vrch (vyznačeno červeně); lokalita výstavby nových RD (černě) a lokalita Sedmistovek (černě dvojité); zdroj: <http://gis.mesto-most.cz/cenovamapa/index.html>

4.2.2 Segregace?

Transformační změny po roce 1989 odstartovaly diferenciaci a stratifikaci poměrně homogenní společnosti z předchozí éry. Za hlavní příčiny sociálně-prostorové diferenciaci považuje Temelová a Sýkora (2005, s. 17) "rychle se zvyšující příjmovou diferenciaci domácností, transformaci systému bydlení a rostoucí vliv realitního trhu na různorodost nabídky bydlení".

V důsledku těchto příčin by se dala v lokalitě identifikovat jistá forma prostorové segregace, která však nepostihuje celé území. Výrazná koncentrace cikánského obyvatelstva je pouze v pěti blocích (viz Obr. 28, Obr. 29, Obr. 30), zbytek je rozptýlen po celé lokalitě Sedmístovek - podíl Cikánů v lokalitě je dle odhadu terénních pracovníků 15 %¹⁸. Prostorová koncentrace zde není výsledkem volby jedinců, neboť vznikla v důsledku omezení daných vnějším prostředím (Temelová, Sýkora, 2005). Zde především nízkými cenami bytů¹⁹. Skupiny jsou tedy segregovány nedobrovolně.

Obr. 28 Bloky 713, 712, 710 (zleva doprava), vlastní foto

¹⁸ Zdroj: http://www.esfcr.cz/mapa/int_us6_17_2.html

¹⁹ Po průzkumu nabízených bytů realitními kancelářemi se prokázalo, že ceny nemovitostí v této lokalitě opravdu patří k těm nižším, nicméně podobně levné byty nalezneme i v jiných ZSJ tvořených sídlištními komplexy.

Obr. 29 Blok 714, vlastní foto

Obr. 30 Blok 723, vlastní foto

Lokalita Sedmistovek je od roku 2006 evidována v seznamu sociálně vyloučených lokalit. Město tento problém začalo řešit až později, přesněji řečeno v roce 2013, kdy připravilo nový integrovaný plán rozvoje města (IPRM Most). Lokalita Sedmistovek

tak byla dlouho opomíjená. Cílem IPRM Most je "sloužit majitelům²⁰ nemovitostí pro možnost čerpání zvýhodněných úvěrů prostřednictvím finančního nástroje JESSICA. ... Zvýhodněné úvěry bude možné čerpat zejména na modernizaci, rekonstrukci nebo technické zhodnocení majetku [Dále pak například] vybudování sociálních bytů z nevyhovujících bytů anebo z nebytových prostorů a objektů, včetně [základního] zařízení sociálních bytů"²¹.

O zdejší kvalitě života dále hovoří skutečnost, že je lokalita zařazena do seznamu rizikových objektů a oblastí Mostecka. Území je ohroženo především zvýšeným výskytem kriminálně závadových osob a rizikem činnosti realitních spekulantů (Koncepce prevence kriminality města Mostu na období 2013-2015, cit. v IPRM Most). IPRM taktéž uvádí informaci, že z průzkumu zdejší městské policie z roku 2009 mezi obyvateli této lokality vyplynula nespokojenost především se znečišťováním veřejného pořádku (odpadky mimo určená místa, rušení nočního klidu), s přestupky proti občanskému soužití a alkoholismem. Hlavní příčinou je narůstající problém v zóně amorálního podnikání spekulantů s nemovitostmi, kdy dochází k hromadnému skupování levných bytových jednotek, do nichž jsou následně přesouvány problémové osoby s nízkým sociálním statutem z celé České republiky (především Středočeský kraj). To vede k odchodu původních rezidentů do klidnějších čtvrtí a zároveň dochází k prohlubování míry sociálního vyloučení/segregace. V lokalitě se také v průběhu posledního desetiletí dle mosteckého K-Centra stupňuje problematika zneužívání návykových látek, přesněji řečeno tvrdých drog typu pervitin. (IPRM Most, 2013; Vláda, 2009)

Tabulka 8 Statistiky aktivit Městské policie Most ve sledované lokalitě za rok 2012; převzato z IPRM Most

	Veřejný pořádek	Administrativní úkoly ²²	Zadržení pachatele	Odchyt zvířat	Celkem
Most	13 923	5 940	900	1 100	21 863
Sedmistovky	950	705	304	415	2 374

²⁰ Stavební bytové družstvo Krušnohor, Mostecká bytová a. s. (zřízená městem) a realitní kanceláře (http://www.esfcr.cz/mapa/int_us6_17_2.html).

²¹ Zdroj: <http://www.mesto-most.cz/integrovaný-plan-rozvoje-mesta-most-sidliste-lisci-vrch-a-vysluni/ds-4011>

²² Sběr injekčních jehel, zajištění místa trestného činu, záchrana lidského života, zajištění mladistvých osob apod.

Na druhou stranu byl zaznamenán pozitivní jev a to že období, ve kterém do sídliště proudily desítky nových problémových rodin, skončilo zhruba kolem roku 2010. "Od té doby sice dochází k neustálé a nekontrolované migraci, nicméně výsledné 'saldo' je vyrovnané a v posledním roce nedošlo k žádnému explozivnímu přírůstku problémových obyvatel." (IPRM Most)

4.2.3 Strukturální změny 1991 - 2011

Vypočítány zde byly ty ukazatele, jež vystihují demografický, sociální a ekonomický rozměr kvality života (míra nezaměstnanosti, vzdělanostní úroveň, věková struktura) Liščího vrchu. Zdrojem dat bylo SLDB 1991, 2001 a 2011. Analýze byla podrobena data za ZSJ Liščí vrch, neboť data pouze za lokalitu Sedmístovky nejsou k dispozici. Jak již bylo řečeno dříve, součástí tohoto obvodu je také oblast s rostoucí výstavbou rodinných domů, kde se nachází především obyvatelstvo s vyšším sociálním statutem, což může ovlivňovat výsledná data.

Tabulka 9 Věkové skupiny ve sledovaném území (v %; absolutní počet vyjádřen v závorce); SLDB, vlastní zpracování

		0 - 14	15 - 64	65+
1991	Česká republika	20,8	67,3	11,9
	Most	22,1	68,8	9,1
	Liščí vrch	31,7 (2 624)	63,5 (5 254)	4,7 (392)
2001	Česká republika	16,2	70,0	13,8
	Most	17,1	71,8	11,1
	Liščí vrch	27,8 (2 480)	67,8 (6 051)	4,4 (392)
2011	Česká republika	14,3	70,0	15,8
	Most	14,4	71,3	14,3
	Liščí vrch	14,8 (1 192)	78,0 (6 275)	7,1 (574)

V roce 1991 byl pro lokalitu typický velký počet obyvatel ve věku 0-14 let (dosti převyšoval ten celorepublikový). V roce 2001 se sice Liščí vrch držel celorepublikového trendu ohledně stárnutí populace, přesto však co se týče podílu dětí a mladistvých do 14 let, stále byl vysoko nad městským i celorepublikovým průměrem. Velký propad je zde pak v datech za rok 2011, kdy rozdíl těchto obyvatel není již tak markantní, naopak

stoupl počet produktivních obyvatel, který najednou převyšuje městskou a republikovou hodnotu. Lokalita tedy začíná pomalu stárnout.

Tabulka 10 Míra nezaměstnanosti; SLDB, vlastní zpracování

		EA obyvatelstvo	Počet nezaměstnaných	Míra nezaměstnanosti
1991	Česká republika	5 421 102	122 814	2,3
	Most	39 003	949	2,4
	Liščí vrch	4 904	69	1,4
2001	Česká republika	5 223 000	351 000	6,7
	Most	31 443	4 884	15,5
	Liščí vrch	4 336	641	14,8
2011	Česká republika	5 146 000	418 000	8,1
	Most	36 542	6 799	18,6
	Liščí vrch	4 810	835	17,4

Jak můžeme vidět, míra nezaměstnanosti zde byla v roce 1991 menší než míra celorepubliková. V dalších letech nezaměstnanost kopírovala všeobecný trend a rostla, nicméně městskou míru nepřesáhla. Zde by však bylo dobré přihlédnout ke skutečnosti, že městský průměr hodně ovlivňuje specifická lokalita Chanov. Také zde může hrát roli již zmiňovaná lokalita s novou výstavbou rodinných domů v severovýchodní části ZSJ Liščí vrch, která zase naopak míru nezaměstnanosti může snižovat.

Podíváme-li se na hodnoty míry dlouhodobé nezaměstnanosti, kterou za lokalitu Sedmístovek vypracovali zaměstnanci Úřadu práce v Mostě, vidíme, že v porovnání s nadřazeným celkem není tento rozdíl tak razantní. Přihlédneme-li však opět ke skutečnosti, že městská hodnota bude jistě ovlivněna urbanistickým obvodem Sídliště Chanov, mluví míra dlouhodobé nezaměstnanosti 7,7 % v ZSJ Liščí vrch v její neprospěch.

Tabulka 11 Míry dlouhodobé nezaměstnanosti (k 30. 6. 2012); převzato z IPRM Most

	Počet EA obyvatelstva (% na celkovém počtu obyvatel)	Počet dosažitelných uchazečů o zaměstnání, kteří jsou evidováni déle než 12 měsíců	Míra dlouhodobé nezaměstnanosti
Česká republika ²³	5 674 213 (54 %)	181 002	3,2
Most	36 542 (55 %)	2 395	6,6
"Sedmistovky" ²⁴	4 908 (60 %)	379	7,7

Tabulka 12 Podíl vzdělanostních skupin na obyvatelstvu starší 15 let (%); SLDB, vlastní zpracování

		Bez vzdělání	Základní včetně neukončeného	Střední vč. vyučení (bez maturity)	Úplné střední (s maturitou)	Vyšší odborné a nástavbové	Vysokoškolské
1991	Česká republika	0,3	33,1	35,4	22,8	0,1	7,2
	Most	0,4	35,0	35,0	21,0	0,1	5,1
	Liščí vrch	0,1	22,3	40,4	24,9	0,0	7,7
2001	Česká republika	0,4	23,0	38,0	27,1	1,3	8,9
	Most	0,7	27,3	38,1	23,4	2,9	6,1
	Liščí vrch	0,5	23,0	39,9	25,7	2,6	6,7
2011	Česká republika	0,5	17,6	33,0	27,1	4,1	12,5
	Most	0,6	22,3	33,3	24,9	3,1	8,3
	Liščí vrch	0,5	22,3	34,3	28,2	2,7	6,6

Zde je patrný vývoj lokality naprosto odlišný od toho, jenž byl zjištěn u ZSJ Podžatecká. Úroveň vzdělanostní (kromě Úplné střední a Vyšší odborné) v této ZSJ klesá. Zatímco v roce 1991 byla tato lokalita vzdělanostně nad republikovým i městským průměrem, v roce 2011 se nachází již pod nimi, či v jejich těsném závěsu. Výjimkou je pak pouze vyšší hodnota u obyvatelstva s úplným středním vzděláním, která jak všeobecný,

²³ Zdroj: MPSV, ČSÚ (pro ČR i Most)

²⁴ Zdroj: Úřad práce Most, Magistrát města Most - kvalifikovaný odhad zaměstnanců ÚP

tak městský průměr převyšuje. Všeobecně řečeno, v lokalitě se nachází obyvatelstvo průměrně až méně vzdělané.

4.2.4 Závěr

V roce 1991 se jednalo (s přihlédnutím k výsledkům shlukové analýzy) o lokalitu obývanou mladými rodinami s dětmi, vykazující nelepší socioekonomické vlastnosti (největší míra ekonomické aktivity, nejmenší podíl nezaměstnaných, vysoká vzdělanostní úroveň). V roce 2006 byla část lokality (respektive 5 domů ve středu sídliště) označena za sociálně vyloučenou - tzv. Sedmistovky. Míra dlouhodobé nezaměstnanosti (viz Tabulka 11) v roce 2012, dle odhadů pracovníku Úřadu práce Most, převyšovala míru městskou. V porovnání s výsledky za celou ZSJ Liščí vrch se však nic podobného neprokázalo. Míra nezaměstnanosti zde postupem let sice roste a obyvatelstvo zde bydlící stárne, avšak k výraznému úpadku nedochází. Na paměti bychom však měli mít, že (1) městská hodnota může být v mnoha případech negativně ovlivněna lokalitou Chanov a (2) data za ZSJ Liščí vrch mohou být také ovlivněna, a to onou lokalitou výstavby rodinných domů, v níž se koncentruje obyvatelstvo s vyšším sociálním statusem.

5 Závěr

Cílem této práce bylo zanalyzovat vývoj sociálně-prostorové struktury města Mostu během let 1991-2011. Byla tak vytvořena lokální typologie města vymezující podobná území na základě socioekonomických znaků obyvatelstva, a jejíž výsledky statistických analýz prokázaly, že zde - z hlediska vnitřní struktury města - dochází k celé řadě výrazných změn. Potvrzena tak byla skutečnost, že post-socialistická města jsou místem dynamických proměn.

Identifikován takto byl trend rezidenční suburbanizace, kdy obyvatelé s vyššími příjmy odcházejí z panelové džungle na okraj města za atraktivnějším prostředím a kvalitnějším bydlením. Řeč je o lokalitách Na ovčíně, U hřbitova, Čepirožská výšina - jih a Na sadech, kdy tyto ZSJ vykazují vysoké hodnoty vzdělanostně-profesních proměnných.

Také lokalita vykazující dle analýzy v roce 1991 velmi špatný socioekonomický stav (nízká úroveň vzdělání, vysoká míra nezaměstnanosti) se postupem času díky revitalizaci bytového fondu stává místem, kam směřuje ekonomicky silnější obyvatelstvo (ZSJ Podžatecká - sever). Jedná se o lokalitu staré cihlové zástavby na okraji města, navazující na původní část starého Mostu. V tomto případě může být preference obyvatel ohledně lokality založena na kulturním faktoru přesně tak, jak o tom hovoří W. Firey (1945). Stejně tak jako v případě migrace lidí ze sídlišť směrem na okraj města do vlastních rodinných domů se i zde jedná o rezidenční separaci.

Výše zmíněný odliv sociálně silnějších s sebou však nese sociální úpadek v jiných lokalitách. Sýkora (2007b, s. 55) se pak zmiňuje o tom, že k tomuto dochází většinou na těch sídlišťích, která byla za socialismu nadprůměrná. To je případ urbanistického obvodu Liščí vrch, jemuž se věnovala druhá případová studie. Dle výsledků shlukové analýzy se v roce 1991 jednalo o lokalitu obývanou mladými rodinami s dětmi vykazující nejlepší výsledky z hlediska vzdělanostně-profesního (největší míra ekonomické aktivity, nejmenší podíl nezaměstnaných, vysoká vzdělanostní úroveň). V roce 2006 zde Gabalova analýza identifikovala sociálně vyloučenou lokalitu (5 domů ve středu sídliště zvaného Sedmistovky), v níž míra dlouhodobé nezaměstnanosti (7,7 %) v roce 2012 převyšovala míru městskou (6,6 %)²⁵. V porovnání s výsledky analýzy za celou ZSJ se nicméně nic

²⁵ Dle kvalifikovaného odhadu zaměstnanců ÚP Most, k 30. 6. 2012

podobného neprokázalo. Míra nezaměstnanosti sice roste a lokalita stárne, avšak k žádné výrazné degradaci nedochází. Na druhou stranu mohou být data zkreslena v důsledku probíhající výstavby rodinných domů na východě této ZSJ odstartované okolo roku 2006, kam směřuje obyvatelstvo s vyšším sociálním statutem.

Vnitřní část města pak tvoří během let poměrně stabilní homogenizovaná panelová sídliště, která vykazují střední hodnoty ve všech oblastech - sociální, ekonomická, demografická. Dochází zde ke koncentraci obyvatel střední třídy, z nichž zde mnozí pravděpodobně žijí od dob jejich vzniku a jak tvrdí Špaček (2012) vytvořili si k místu svého bydliště blízký vztah a stali se pravděpodobně i jeho skutečnými vlastníky.

Druhou oblastí, která během let zůstává více méně stabilní, je přeživší část starého Mostu (U muzea, Zahražany) nebo okrajová oblast z větší části vystavěná během 50. let (U koupaliště, Pod širokým vrchem). Tyto lokality jsou místem vykazující koncentraci obyvatelstva taktéž ekonomicky silnějšího.

Nejvíce neměnnou lokalitou je ZSJ Sídlíště Chanov. Paradoxem je, že je tato lokalita nejznámější a nejstudovanější částí Mostu, přestože v rámci sociálně-prostorové struktury je její stav od roku 1991 stále stejný.

Na socioprostorovou strukturu města Mostu mají tedy vliv tyto skutečnosti: Atraktivní čtvrtě města se gentrifikuji (Podžatecká), roste výstavba RD na okraji města (Na sadech, U hřbitova, Na ovčíně, Čepirožská výšina - jih), mnohé lokality stagnují a jako důsledek suburbanizace některá sídliště degradují (Liščí vrch, Výslunní).

Porovnáme-li tento vývoj s vývojem jiných post-socialistických měst označených jako *shrinking cities* zjistíme, že je velmi podobný ba skoro identický. Lipsko, Halle, Ostrava i Most jsou charakterizována historickými a politickými procesy nebo událostmi, které ovlivnily jejich populační vývoj. Ekonomické změny vedoucí k útlumu těžkého průmyslu a rostoucí nezaměstnanosti, stejně tak jako zdevastované životní prostředí, to vše vedlo ke snížení atraktivity daných měst, k odlivu obyvatelstva, k brain-drain a jejich stárnutí. Komerční a rezidenční suburbanizace pak postihla všechny bez rozdílu, segregace nevyjímaje. Populační pokles je dnes u těchto měst již povětšinou zmírněn či zastaven. S důsledky shrinkage se nicméně budou potýkat ještě dlouho (Rink et al. 2010a).

6 Seznam literatury

BONTJE, M. (2004): *Facing the challenge of shrinking cities in East Germany: The case of Leipzig*. GeoJournal 61, s. 13-21.

BURJANEK, A. (1997): *Segregace*. Sociologický časopis 33, č. 4, s. 423-434.

CORTESE, C., HAASE, A., GROSSMANN, K., TICHA, I. (2014): *Governing Social Cohesion in Shrinking Cities: The Cases of Ostrava, Genoa and Leipzig*. European Planning Studies, 22, č. 10, s. 2050-2066.

FIREY, W. (1945): *Sentiment and Symbolism as Ecological Variables*. American Sociological Review, 10, č. 2, s. 140-148.

HENDL, J. (2009): *Přehled statistických metod. Analýza a metaanalýza dat*. Portál, Praha, s. 491-512.

ILÍK, J., OUŘEDNÍČEK, M. (2007): *Karlín a jeho proměny v souvislostech postsocialistické transformace Prahy*. Geografie - Sborník ČGS 112, č. 3, s. 292-314.

IPRM DEMOS (2008): *Deprivované mostecké zóny a občanské soužití*. Statutární město Most.

Dostupné online: http://www.mesto-most.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=9959&id_dokumenty=3074

IPRM Most (2013): *Sídliště Liščí vrch a Výsluní*. Statutární město Most.

Dostupné online: http://www.mesto-most.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=9959&id_dokumenty=16452

JAKOUBEK, M. (2008): *Od Cikánů k Romům a zase zpátky*. In: Jakoubek, M. (ed.): *Cikáni a etnicita*. Triton, Praha, s. 9-24.

JAKOUBEK, M. (2008): *Rivalita identit: Cigán versus romský národ*. In: Jakoubek, M. (ed.): *Cikáni a etnicita*. Triton, Praha, s. 144-164.

KELLNEROVÁ, H., TOUŠEK, V. (1997): *Brno from the Viewpoint of Factor Ecology*. Moravian Geographical Report 5, č. 1, s. 45-51.

KOVATS, M. (2008): *Politika romské identity: mezi nacionalismem a chudobou*. In: Jakoubek, M. (ed.): *Cikáni a etnicita*. Triton, Praha, s. 187-198.

MACEŠKOVÁ, M., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2009): *Sociálně prostorová diferenciace v České republice: implikace pro veřejnou (regionální) politiku*. Ekonomický časopis 57, č. 7, s. 700-715.

MULÍČEK, O. (2005): *Faktorová analýza - příklad Brna*. In: Sýkora, L., Temelová, J. (eds.): *Prevence prostorové segregace*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Centrum pro výzkum měst a regionů a Ministerstvo pro místní rozvoj.

MUSIL, J. (1991): *Nové vymezení sociální ekologie*. Sociologický časopis, 27, č. 1, s. 69-89.

PARK, R. E. (1936): *Human ecology*. American Journal of Sociology, 42, č. 1, s. 1-15.

PÍCHA, T. (2013): *Problémy města Mostu očima jeho mladých obyvatel*. Diplomová práce. Praha, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy.

POGÁNY, I. (2008): *Přijímání ustavující se národní identity: Romové střední a východní Evropy*. In: Jakoubek, M. (ed.): *Cikáni a etnicita*. Triton, Praha, s. 165-186.

PUNCH, K. F. (2008): *Úspěšný návrh výzkumu*. Portál, Praha.

PUSCH, Ch. (2013): *Dealing with urban shrinkage - The case of Chemnitz*. Master thesis. Aalborg Universitet.

RINK, D., HAASE, A., BERNT, M., ARNDT, T., LUDWIG, J. (2010a): *Urban shrinkage in Leipzig and Halle, the Leipzig-Halle urban region, Germany*. Research report.

RINK, D., HAASE, A., BERNT, M., GROSSMANN, K. (2010b): *Shrink Smart. The Governance of Shrinkage within a European Context. Research Brief No. 1 Addressing Urban Shrinkage Across Europe – Challenges and Prospects*. Leipzig.

RŮŽIČKA, M. (2012): *Wacquant v „romském ghettu“: poznámky k procesu ghettoizace v českých městech*. In: Temelová, J., Pospíšilová, L., Ouředníček M. (eds.): *Nové sociálně prostorové formace, lokální rozvoj a kvalita života*, s. 20-45. Aleš Čeněk, Plzeň, s. 20-45.

SALLO, M. T. (2008): *Aktualizace stati o etnicitě Cikánů a Travelerů z roku 1979*. In: Jakoubek, M. (ed.): *Cikáni a etnicita*. Triton, Praha, s. 199-205.

SÝKORA, L. (1993a): *Teoretické přístupy ke studiu města*. In: Sýkora, L. (ed.): *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s. 64-99.

SÝKORA, L. (1993b): *Gentrifikace: měnící se tvář vnitřních měst*. In: Sýkora, L. (ed.): *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha s. 100-119.

SÝKORA, L. (1996): *Transformace fyzického a sociálního prostředí Prahy*. In: Hampl, M., et al., *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. Praha, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, s. 361-394.

SÝKORA, L. (2001) *Klasifikace změn v prostorové struktuře postkomunistických měst*. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis - Folia Geographica 35, č. 4, s. 194-205.

SÝKORA, L., MAIER, K., DRBOHLAV, D., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D., POSOVÁ, D., NOVÁK, J. (2007a): *Segregace v České republice: stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava* [výzkumná zpráva]. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Centrum pro výzkum měst a regionů, Praha.

SÝKORA, L. (2007b): *Výzvy postsocialistického města*. Era 21, č. 2, s. 54-57.

SÝKORA, L., ed. (2010): *Rezidenční segregace*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky.

ŠANDEROVÁ, J. (2009): *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. Sociologické nakladatelství (Slon), Praha.

ŠPAČEK, O. (2012): *Česká panelová sídliště: faktory stability a budoucího vývoje*. Sociologický časopis, 48, č. 5, s. 965-988.

TEMELOVÁ, J., SÝKORA, L. (2005): *Segregace: Definice, příčiny, důsledky, řešení*. In: Sýkora, L., Temelová, J. (eds.): *Prevence prostorové segregace*. Praha Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Centrum pro výzkum měst a regionů a Ministerstvo pro místní rozvoj.

TOMČÍK, M., VAVROCH, M., NEVYHOŠTĚNÝ, P. (2008): *Socioekonomická analýza sociálně vyloučených lokalit na území města Most pro IPRM Most*. Vysoká škola finanční a správní, Závěrečná zpráva.

TOUŠEK, L. (2007): *Sociální vyloučení a prostorová segregace*. Přehledová studie CAAT č. 07/11. Plzeň: Centrum aplikované antropologie a terénního výzkumu.

TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. et al. (2008): *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 118-128.

Vláda (2009): *Most. Dlouhodobý monitoring situace romských lokalit – české lokality*. ÚVČR.

Vláda, Agentura pro sociální začleňování (2011): *Evaluce v Lokálních partnerstvích 2008 - 2010, Most*.

VYSTOUPIL, J., WECLAWOWICZ, G. (1987): *Vnitřní struktura Katovic a Ostravy. Srovnávací studie z faktorové ekologie*. Sborník ČGS, 92, č. 1, s. 1-18.

WIRTH, L. (1945): *Human ecology*. American Journal of Sociology, 50, č. 6, s. 483-488.

6.1 Další zdroje

Cenová mapa města Mostu

Dostupné online: <http://gis.mesto-most.cz/cenovamapa/index.html>

Česká republika od roku 1989 v číslech

Dostupné online: <https://www.czso.cz/csu/czso/ceska-republika-v-cislech-od-roku-1989-wau52m1y38#01>

Český statistický úřad, Veřejná databáze

Dostupné online: <http://vdb.czso.cz/vdbvo/uvod.jsp>

Jezero Most

Dostupné online: <http://mosteckejezero.cz/o-jezeru-most/>

Mapa sociálně vyloučených romských lokalit v České republice

Dostupné online: http://www.esfcr.cz/mapa/int_us6_17.html

Město Most, historie:

Dostupné online: <http://www.mesto-most.cz/historie-mesta-mostu/d-3444>

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/cestovani/258117-most-mesto-ktere-pohltil-hlad-po-uhli/>

<http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=1437451>

<http://starymost.web2001.cz/>

Mostecký deník

Dostupné online: http://mostecky.denik.cz/zpravy_region/most-vyuzije-opusteny-cinzak-pro-ubytovani-senioru-s-demenci-20140130.html

Orientační přehled o pobytu a počtu obyvatel v Mostě

Dostupné online: http://www.mesto-most.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=9959&id_dokumenty=22559

Rezidence Odeon

Dostupné online: <http://odeon.crestyl.com/cs/odeon/homepage>

Seznam obcí, částí obcí a ZSJ v okrese Most

Dostupné online:

https://www.czso.cz/documents/11248/17825200/ciselnik_ZSJ_2014_MO.pdf/7468ae22-263a-46cb-a3c1-29eb5c35165a?version=1.0

SLDB 2001, Most

Dostupné online:

https://www.czso.cz/staticke/sldb/sldb2001.nsf/obce/567027_opendocument

SLDB 2001, ČR

Dostupné online: <https://www.czso.cz/staticke/sldb/sldb2001.nsf/tabx/cz0000>

SLDB 2011

Dostupné online: <http://www.scitani.cz/>

Vzdělání ČR od roku 1980

Dostupné online:

https://www.czso.cz/documents/10180/20541931/3201814_0103.pdf/744ff665-4865-45d8-8715-551486e6b75f?version=1.0

Vývoj základních demografických údajů ve vybraných městech ČR od r. 1919

Dostupné online: https://www.czso.cz/csu/czso/4018-06-1919_az_2005-00600

PŘÍLOHY

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
podíl domů postavených v letech 1946-1980 z celkového počtu TOD	15	0,0000	101,7241	64,959269	38,0524295
podíl domů postavených v letech 1981-1990 z celkového počtu TOD	15	0,0000	100,0000	17,841640	34,6644276
míra ekonomické aktivity	15	44,6075	59,2987	53,795876	4,1766964
míra EA důchodců	15	8,0357	23,0159	14,275987	3,3374552
podíl nezaměstnaných	15	,9311	27,4671	3,958506	6,5907754
podíl TOB v panelových domech z celkového počtu TOB	15	62,2937	99,9680	91,458326	13,9775586
podíl poproduktivních z celkového počtu obyvatel	15	3,7759	34,4283	19,312531	9,8898438
podíl předproduktivních 0-14 z celkového počtu obyvatel	15	0,0000	44,2406	19,771345	10,3823360
podíl obyvatelstva v předškolním věku (0-5 let) z celkového počtu obyvatel	15	3,7225	20,1451	7,818840	4,9205629
podíl osob v RD z celkového počtu obyvatel v TOB	15	0,0000	39,3589	8,277378	14,3343519
podíl osob s úplným středním, vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním ve věkové kategorii 15 a více let	15	,1316	35,0242	24,767218	8,6079776
podíl obyvatel v územní jednotce z celkového počtu obyvatel města Most (‰)	15	7,0312	176,2301	66,455971	47,8140810
podíl obyvatel zaměstnaných v terciéru z celkového počtu obyvatel	15	10,7117	20,2062	17,108098	2,6173625
podíl bytových domácností s alespoň 2 cenzovými domácnostmi z celkového počtu bytových domácností	15	1,5779	27,4436	5,362112	6,2701469
podíl bytových domácností vlastnících alespoň 1 auto z celkového počtu bytových domácností	15	4,1353	56,9322	37,563407	12,5709838
Valid N (listwise)	15				

Příloha 1 Seznam vstupních proměnných, faktorová analýza, 1991

vlastní zpracování (SLDB, SPSS)

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
podíl zaměstnavatelů z celkového počtu EA	16	,4545	10,3448	3,308399	2,3208197
podíl zaměstnanců z celkového počtu EA	16	16,8182	88,8889	75,948888	16,1422469
míra ekonomické aktivity	16	18,2081	59,0740	50,024737	9,4402699
míra EA důchodců	16	1,5936	15,4110	9,727931	3,5142528
podíl nezaměstnaných	16	1,5873	80,0000	20,412248	17,0440457
podíl poproduktivních 65+ z celkového počtu obyvatel	16	1,4778	68,4971	15,564445	15,1150885
podíl předproduktivních (0-14) z celkového počtu obyvatel	16	2,3121	35,9606	16,388641	7,4936444
podíl obyvatelstva v předškolním věku (0-5 let) z celkového počtu obyvatel	16	,2890	16,4673	5,636480	3,2865913
podíl osob s úplným středním, vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním ve věkové kategorii 15 a více let	16	,1099	46,5116	31,297024	10,1951938
podíl domů postavených v letech 1981-1990 z celkového počtu TOD	16	0,0000	98,4536	19,976903	33,9695640
podíl domů postavených v letech 1991-2000 z celkového počtu TOD	16	0,0000	27,7228	6,080942	7,3179665
podíl TOB v bytových domech z celkového počtu TOB	16	59,5109	99,9697	91,688398	14,2624631
podíl obyvatel v územní jednotce z celkového počtu obyvatel města Most (%)	16	5,1658	165,6041	61,715239	47,5432804
podíl obyvatel zaměstnaných v terciéru z celkového počtu obyvatel	16	4,6446	29,8794	23,805510	6,9558499
podíl osob v RD z celkového počtu obyvatel v TOB	16	0,0000	42,9669	8,634374	15,2887350
podíl bytových domácností s alespoň 2 cenovými domácnostmi z celkového počtu bytových domácností	16	2,9304	21,0682	7,052855	4,0297306
podíl bytových domácností vlastnicích alespoň 1 auto z celkového počtu bytových domácností	16	3,5608	47,3214	34,673701	10,9154739
podíl bytových domácností vlastnicích PC z celkového počtu bytových domácností	16	,8902	25,8621	12,110952	6,0946773
Valid N (listwise)	16				

Příloha 2 Seznam vstupních proměnných, faktorová analýza, 2001
vlastní zpracování (SLDB, SPSS)

Descriptive Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
podíl zaměstnavatelů z celkového počtu EA	22	0,0000	21,8750	5,198316	6,0445906
podíl zaměstnanců z celkového počtu EA	22	8,0882	82,5397	68,664849	15,1541396
míra ekonomické aktivity	22	10,8000	62,2807	45,363427	11,9153292
míra EA důchodců	22	0,0000	23,8095	8,098627	4,7575098
podíl nezaměstnaných	22	1,8182	90,1961	17,186399	18,0086498
podíl poproduktivních 65+ z celkového počtu obyvatel	22	1,6000	69,4149	14,854601	14,2902506
podíl předproduktivních 0-14 let z celkového počtu obyvatel	22	1,2000	35,6637	14,431936	6,8630651
podíl osob s úplným středním, vyšším odborným a vysokoškolským vzděláním ve věkové kategorii 15 a více let	22	,8415	75,7576	39,701714	19,1068643
podíl obyvatel v územní jednotce z celkového počtu obyvatel města Most (‰)	22	1,6059	155,2160	45,389500	45,6459325
podíl obyvatel zaměstnaných v terciéru z celkového počtu obyvatel	22	1,8584	35,0877	21,912784	8,3425810
podíl domů postavených v letech 1981-1990 z celkového počtu OD	22	0,0000	95,0249	12,951754	26,7827087
podíl domů postavených v letech 1991-2000 z celkového počtu OD	22	0,0000	55,2632	9,930363	14,5834255
podíl domů postavených v letech 2001+ z celkového počtu OD	22	0,0000	71,5054	12,675874	20,9529642
podíl RD z celkového počtu domů	22	0,0000	100,0000	35,123630	40,9061311
podíl BD z celkového počtu domů	22	0,0000	104,5113	53,104205	40,7485132
podíl bytových domácností vlastnicích PC z celkového počtu bytových domácností	22	18,2741	79,4872	56,081848	13,9448094
Valid N (listwise)	22				

Příloha 3 Seznam vstupních proměnných, faktorová analýza, 2011
vlastní zpracování (SLDB, SPSS)